

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Jan Přecechtěl

Názory dětí a mladistvých na hranici trestní odpovědnosti

Olomouc 2012

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Holá, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem jen uvedenou literaturu.

V Olomouci dne 21. 3. 2012

Jan Přecechtěl

Děkuji PhDr. Lence Holé, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce.
Děkuji rodině a přátelům za podporu při studiu.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Jan Přecechtěl
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr. Lenka Holá, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Názory dětí a mladistvých na hranici trestní odpovědnosti
Název v angličtině:	The views of children and minors in the limit of criminal responsibility
Anotace práce:	Diplomová se zabývá názory dětí a mladistvých na hranici trestní odpovědnosti. Vymezuje základní pojmy, věnuje se faktorům ovlivňující kriminalitu dětí. Zabývá se názory, postoji a okolnostmi, které působí na jejich vznik, změnu a vývoj. Obsahuje exkurzi do vybraných zemí Evropy a světa a všímá si odlišností legislativních podmínek pro stanovování hranice trestní odpovědnosti. Popisuje vývoj legislativy v oblasti trestní politiky dětí a mladistvých od 19. století do současnosti. Empirická část diplomové práce zkoumá názory dětí a mladistvých na věkovou hranici trestní odpovědnosti.
Klíčová slova:	hranice trestní odpovědnosti, kriminalita dětí a mladistvých, názory a postoje, trestní odpovědnost
Anotace v angličtině:	The diploma thesis deals with the views of children and adolescents in the limit of criminal responsibility. There are defined the basic terms. It deals with factors influencing juvenile criminality. It deals with the opinions, attitudes and circumstances that affect their formation, change and development. It includes a field trip to selected European countries and the world, and notes the differences in legislative conditions for the determination of criminal responsibility. It describes the Czech development of legislation in the field of criminal policy, children and adolescents from the 19 th century to the present. The practical part of this thesis researches into the views of children and adolescents in the age of criminal responsibility.
Klíčová slova v angličtině:	criminal responsibility limit, children and minors criminality, criminal liability, views and attitudes
Přílohy vázané v práci:	1. Dotazník používaný ve výzkumu
Rozsah práce:	73 stran
Jazyk práce:	český

O B S A H

Anotace

Úvod.....	6
1 Charakteristika základních pojmů.....	7
1.1 Názor.....	7
1.2 Věk.....	7
1.3 Dítě.....	8
1.4 Mladistvý.....	8
2 Faktory ovlivňující kriminalitu dětí a mladistvých.....	9
2.1 Příčiny delikvence podle teorií sociologických deviací.....	9
2.2 Příčiny delikvence podle odborníků z praxe.....	12
2.3 Příčiny v rodině a způsobu trávení volného času.....	14
3 Náhledy a postoje dětí a mladistvých.....	16
3.1 Vznik a vývoj názorů a postojů.....	17
3.2 Vlivy působící na náhledy a postoje.....	18
4 Utváření názorů a postojů u dětí a dospívajících.....	20
4.1 Formování hodnotového žebříčku.....	20
4.2 Utváření názoru podle rozdílného věku.....	21
5 Věková hranice trestní odpovědnosti v zahraničí.....	23
5.1 Trestní odpovědnost v Evropě.....	23
5.1.1 Trestní odpovědnost do 12 let věku.....	23
5.1.2 Trestní odpovědnost 12 až 13 let věku.....	24
5.1.3 Trestní odpovědnost 14 až 15 let věku.....	25
5.1.4 Trestní odpovědnost 16 let věku a více.....	27
5.2 Hranice trestní odpovědnosti ve vybraných státech světa.....	28
5.2.1 Trestní odpovědnost 12 let věku.....	29
5.2.2 Trestní odpovědnost 14 let věku.....	29
5.2.3 Trestní odpovědnost v Brazílii, USA a Íránu.....	30

6	Věková hranice trestní odpovědnosti v České republice.....	32
6.1	Historie trestní odpovědnosti v České republice.....	32
6.2	Vývoj situace před přijetím nového trestního zákoníku.....	33
6.3	Aktuální situace v České republice.....	36
6.3.1	Soudní systém ve věcech mládeže.....	37
6.3.2	Opatření ukládaná dětem a mladistvým.....	37
7	Empirická část.....	39
7.1	Cíl empirické části.....	39
7.2	Charakteristika a popis zkoumaného souboru.....	39
7.3	Použitá metoda a zpracování dat.....	40
7.4	Popis vlastní empirické části, organizace, průběh.....	43
7.5	Vlastní výsledky.....	45
7.6	Diskuze a závěr empirické části.....	61
	Závěr.....	63
	Literatura.....	64
	Seznam zkratk.....	72
	Seznam příloh.....	73

Úvod

Život lidí žijících ve společnostech je regulován několika způsoby. Hlavní roli regulátora hraje stát, stanovující pravidla – zákony, které přímo určují, jaké chování je společensky přijatelné a které naopak škodlivé a nežádoucí. Každý člověk nese za určitých okolností a podmínek za svoje jednání odpovědnost a od určitého věku je postižitelný tresty, které stanovují zákony. Jednou z podmínek trestní odpovědnosti je věk. Zaměření diplomové práce „Názory dětí a mladistvých na hranici trestní odpovědnosti“ je patrné z názvu.

Věk, od kterého děti odpovědnost nesou, bývá stanovován na základě názoru odborníků působících v širokém spektru oborů. V první řadě odborníků z řad politiků, protože právě trestní politika si nárokuje (a nejspíš oprávněně) stanovit věkovou hranici trestní odpovědnosti (dále jen VHTO) jako jedno z kritérií a nástrojů svého oboru. Odborníci z řad právníků, kteří zákony tvoří, se při stanovování takto závažných norem radí s kolegy z oblasti pedagogiky, psychologie, penologie, sociologie a z mnoha dalších oborů. Zvažují se dopady takovýchto norem, vliv a následný vývoj kriminality.

Téma VHTO je i přes nedávnou úpravu trestního zákoníku, a poměrně dobře vyřešeného palčivého problému nakládání s dětskými delikventy spadajícími pod tuto hranici, neustále živé. Mnoho lidí má pocit, že česká legislativa je výhodnější spíše pro zločince a ochrana osob před škodlivým jednáním je až na druhém místě. Vzhledem k tomu, že neustále existuje dostatek lidí, kteří by rádi trestali přísněji a dříve, je snížení VHTO vděčné téma pro politiky. Není rozhodující, která strana politického spektra je momentálně u moci a může zákony prosazovat či upravovat.

Diplomová práce se v první kapitole zabývá základními pojmy, následně jsou rozebrány faktory ovlivňující kriminalitu dětí a mládeže. Třetí kapitola se věnuje přímo názorům, jejich tvorbě, vývoji a ovlivňování. Čtvrtá kapitola zužuje svoje téma na proces vytváření názorů u dětí a dospívajících. Pátá kapitola se věnuje VHTO v zahraničí a šestá pojednává o situaci v České republice (dále jen ČR). Empirická část diplomové práce obsahuje výzkum, který je postaven na dotazníkovém šetření názorů dětí a mládeže na VHTO. Závěrem práce jsou shrnuty zjištěné poznatky.

Cílem diplomové práce je přinést základní přehled o faktorech, které ovlivňují kriminalitu dětí a mladistvých, o vzniku a vývoji názorů na VHTO a přehled o výši VHTO v ČR a ve vybraných státech světa. Cíl empirické části vychází z hlavního cíle diplomové práce. Budeme zjišťovat, jaké znalosti mají děti a mladiství o výši VHTO a jaké mají na její výši názory.

1 Charakteristika základních pojmů

První kapitola se zabývá základními pojmy, které mají vztah k tématu diplomové práce. Jejich definování je nezbytné pro další část práce, protože jejich nepřesné vymezení by mohlo změnit smysl nejen jednotlivých vět, kapitol, ale i celé práce.

1.1 Názor

Názor je jedna z nejobecnějších forem slovní výměny mezi dvěma a více osobami.¹ Může představovat osobní přesvědčení, které je hodnotícím stanoviskem a je pokládáno bez výhrad za správné. Důležitá je citová složka. Vedle pojmu názor stojí často pojmy mínění, přesvědčení a postoj. „*Mínění je vyjádření postoje slovně nebo chováním*“,² nebo také „*úsudek, názor, v němž se spojují racionální poznatky se subjektivním vztahem člověka k určitému jevu, který zpravidla obsahuje hodnotící složku*“.³ Postoj, který je původně technickým termínem z oblasti sochařství a malířství označující držení těla, se dnes používá i pro ustálené chování odrážející pocit nebo názor.⁴

1.2 Věk

Věk je velmi široký pojem, který může zasahovat do mnoha oborů. Označuje období života organismu od narození do smrti jedince. V experimentální psychologii se také označuje jako nevyhnutelná životní proměnná.⁵ Věk také označuje konkrétní fázi života, např. dětský věk, dospělý věk. Označuje se jím také určité kulturní období, např. atomový věk. Jako jednotky se používají roky a měsíce.⁶ Pro potřeby této práce je podstatná definice matrikového věku a mentálního věku. Matrikový někdy též označovaný jako chronologický věk je pojem z trestního práva, který představuje věk počítaný od narození jedince do okamžiku zjišťování. Mentální věk vyjadřuje úroveň duševních schopností odpovídajících danému věku chronologickému. Rozhodující je rozumová vyspělost jedince, tzn. jeho

¹ DAMER, Edward. *Attacking faulty reasoning: a practical guide to fallacy-free arguments*. 6th ed. Belmont, CA: Wadsworth/Cengage Learning, 2009, s. 14–15. ISBN 04-950-9506-0.

² JUNGOVÁ, Eliška. Psychologické vlivy a utváření veřejného mínění. [online prezentace]. 2008, 29 [cit. 2011-12-28]. Dostupné z: www.richardjung.cz/5_Psychologicke_vlivy_a_mineni.ppt

³ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace: a practical guide to fallacy-free arguments*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 327 s. ISBN 80-717-8926-7.

⁴ Online etymology dictionary. DOUGLAS HARPER. [online]. [cit. 2011-12-28]. Dostupné z: <http://www.etymonline.com/index.php?term=attitude>

⁵ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4., V Portálu 1. Ilustrace Karel Nepraš. Praha: Portál, 2010, s. 667. ISBN 978-807-3676-865.

⁶ BRITANNICA ACADEMIC EDITION. Age [online]. 21.3.2012 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/bps/dictionary?query=age>

biologická, psychická a sociální úroveň. Předpokládá se, že ve věku 15 let je jedinec natolik vyspělý, že je schopen rozpoznat důsledky svého jednání a je schopen ovládat své chování.⁷

1.3 Dítě

Označuje se tak nenarozená nebo nedávno narozená osoba.⁸ V psychologii jako dítě označujeme lidského jedince v období od narození do 15 let.⁹ V mezinárodním právu není dítě pojímáno zcela shodně, ale tendence směřují k aplikaci věkového kritéria. Dolní hranici tvoří okamžik narození a horní hranici potom dosažení 18 let, případně dosažení zletilosti.¹⁰ Tu lze nabýt před dosažením 18 let věku uzavřením manželství, ale i přes takto nabytou zletilost nepřichází člověk o svá práva, která má jako mladistvý.

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. definuje dítě jako osobu mladší 18 let, pokud trestní zákon nestanoví jinak. Naproti tomu zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen ZSM) rozlišuje dvě kategorie - dítě mladší 15 let a mladistvého. Dítě definuje jako toho, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršíl patnáctý rok věku.¹¹

1.4 Mladistvý

Pojem mladistvý či juvenilní označuje fyziologicky nezralého a nevyvinutého jedince, který je podobný dospělým.¹² Za mladistvého je označován jedinec ve věku od 15 do 18 let.¹³ Mladistvý je v českém právu definován v ZSM, kde je takto označen ten, „kdo v době spáchání dovršíl patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku“.¹⁴ České právo zná ještě pojem „blízký věku mladistvého“, který označuje jedince, který již dovršíl 18 let věku a je plně trestně odpovědný. Problém je, že nikde se již neuvádí horní hranice pro tento věk. Lze se tedy setkat s výkladem, že horní hranice činí 20, ale i 21 let věku. ZSM ještě používá pojem mládež, kterým souhrnně označuje děti mladší 15 let a mladistvé.

⁷ ZEŽULOVÁ, Jana a Miroslav RŮŽIČKA. Aktuální problémy zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. *Státní zastupitelství: profesní časopis státních zástupců a státního zastupitelství České republiky*. 2005(7-8), s. 6–15. ISSN 1214-3758.

⁸ BRITANNICA ACADEMIC EDITION. *Child* [online]. 21.3.2012 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/bps/dictionary?query=child>

⁹ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, *Velký psychologický slovník*. 2010, s. 105.

¹⁰ CHROMÝ, Jakub. Trestněprávní ochrana mládeže v České republice - vybraná teoretická východiska. *Státní zastupitelství: profesní časopis státních zástupců a státního zastupitelství České republiky*. 2008(5), s. 27-36. ISSN 1214-3758.

¹¹ § 2, písm. c).

¹² BRITANNICA ACADEMIC EDITION. *Juvenile* [online]. 21.3.2012 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/bps/dictionary?query=juvenile>

¹³ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, *Velký psychologický slovník*. 2010, s. 313.

¹⁴ § 2, písm. d).

2 Faktory ovlivňující kriminalitu dětí a mladistvých

Jedním z faktorů, který ovlivňuje tvorbu názorů na VHTO je spektrum trestných činů, kterých se děti a mladiství dopouštějí. Ze statistiky trestných činů spáchaných mladistvými v ČR víme, že nejčastějším prohřeškem je majetková trestná činnost. Samotná motivace k trestnému činu, kterého se dítě dopustí, může mít velký vliv na utváření názoru na spáchaný trestný čin. Do jisté míry lze pochopit či případně omluvit jednání dítěte, které spáchalo čin z donucení vlivem vnějších, případně vnitřních okolností. Právě na tyto okolnosti se v této kapitole zaměříme.

Okolností a důvodů proč děti a mladiství páchají trestnou činnost, je několik. Právo, pedagogika, filozofie, psychologie, sociologie a lékařství jsou jedny z mnoha vědeckých disciplín, které se touto problematikou zabývají. Odborníci na vývojovou kriminologii v podstatě přiznávají, že příčiny kriminálního jednání, tak jak se jimi zabývají, vychází z „mixu dobře známých teorií sociálních deviací“.¹⁵

Tato kapitola je rozdělena na tři podkapitoly. V první podkapitole jsou stručnou formou představeny vybrané teorie sociálních deviací, které na příčiny delikvence nahlízejí z různých úhlů a různě ji vysvětlují. V druhé podkapitole je dán prostor odborníkům, kteří se kriminalitou zabývají z titulu své profese a ve třetí podkapitole jsou rozebrány dva nejčastěji se opakující rizikové faktory, které mají na kriminalitu dětí a mládeže nezpochybnitelný vliv.

2.1 Příčiny delikvence podle teorií sociálních deviací

Teorie sociálních deviací rozlišují příčiny deviantního chování na jednofaktorové (takové, kde je příčina jen jedna) a multifaktorové (kde je příčinou více faktorů). V současnosti převažuje názor, že deviantní chování má příčiny multifaktorové a interdisciplinární. Teorie sociálních deviací je tvořena čtyřmi hlavními proudy.

Biologické teorie jsou nejstarší z nich. Vysvětlují deviace dědičnými predispozicemi. Na přelomu 19. a 20. století vědci zkoumali zločince a dospěli k názoru, že určité rozměry částí těla mají podobné. Všimli si anomálií, srovnávali tělesné proporce prostitutek s gorilami.¹⁶ Biologické teorie byly podpořeny výzkumem dvojčat v Kodani, kdy bylo zkoumáno 3576 dvojčat narozených v letech 1881 a 1910. Výzkum prokázal, že jednovaječná

¹⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 70. ISBN 978-807-3802-134.

¹⁶ LOMBROSO, Cesare, Guglielmo FERRERO, Nicole Hahn RAFTER a Mary GIBSON. *Criminal woman, the prostitute, and the normal woman*. Durham: Duke University Press, 2004, 304 s. ISBN 08-223-3246-9.

dvojčata mají vyšší sklon ke kriminalitě, než dvouvaječná dvojčata.¹⁷ V současné době se uvádí, že genetika je pouze jedním z faktorů ovlivňující kriminální jednání. Výzkumy, které zkoumají vliv genetiky u zločinců, však mohou přispět k lepší prevenci. Pokud se totiž podaří identifikovat jedince u kterých je zvýšené genetické riziko kriminálního chování, lze tuto genetickou chybu kompenzovat např. pozitivnějším prostředím. Rizikovní jedinci se však musí hodnotit na základě více rizikových faktorů, než jen genetiky.¹⁸

Sociobiologie je moderní vědní disciplína, která se zabývá možnými příčinami delikvence. Na rozdíl od tradičních disciplín odmítá některé hypotézy. Nesouhlasí například s tvrzením, že se každý člověk narodí se stejným potenciálem schopností a předpokladů k učení a teprve sociální prostředí jej formuje. Tvrdí, že žádní dva lidé nejsou totožní a až kombinace lidských genetických rysů a prostředí vytváří vzorce individuálního jednání. Sociobiologie se ve svých výzkumech zajímala mimo jiné o vliv nesprávných stravovacích návyků na lidské chování. Zjistilo se, že nedostatek sodíku, draslíku či kalcia může vést k depresi, mánii a kognitivním problémům. Naopak nadbytek látek jako je olovo, měď, kadmium, rtuť jsou příčinami nejen nemocí, ale způsobují i poruchy v emocionální sféře a v jednání. Diskuzi přinesly i výsledky používání elektroenceleografu (EEG), z nichž se zjistilo, že až 65 % jedinců s kriminálním chováním mělo abnormální záznamy EEG. Sociobiologové sice neoperují s pojmem „rozený kriminálník“, ale říkají, že člověk si do života přináší sklony k násilí a antisociálnímu jednání. Poté už záleží pouze na vnějším prostředí, zda se takové jednání spustí. Vnější prostředí zde má roli spouštěcího mechanismu a je možné, že jedinci žijící v chudobě a rizikovém prostředí takovým vlivům podlehnou. Naproti tomu zámožnější lidé si mohou nepříznivé biologické podmínky kompenzovat lepší stravou, léčbou, medikamenty a dobrou výchovou.¹⁹

Psychologické teorie vysvětlují deviace jako nemoci a její nemocné považuje za abnormální s narušenou psychikou či duševní poruchou. Psychoanalýza, teorie zabývající se osobností člověka, zkoumala deviace sice okrajově, ale vysvětlení, že duševní život je ovládán pudy, inspiroval řadu dalších autorů, kteří tuto teorii rozpracovali. Ti uvádí, že pokud je některý pud potlačován, může dojít ke konfliktní situaci. Pokud není pud potlačován, je takové chování označováno společností za deviantní. Při potlačování pudu je však takový

¹⁷ CHRISTIANSEN, Karl. *Mobility and crime among twins*. International Journal Of Criminology & Penology [serial on the Internet]. (1973, Feb), [cited March 21, 2012]; 1(1): 31–45. Available from: PsycINFO.

¹⁸ TEHRANI, Jasmine a Sarnoff MEDNICK. *Genetic Factors And Criminal Behavior*. In: [online]. [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com>

¹⁹ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Vyd. 1. Praha: Themis, 2004, s. 81–86. ISBN 80-731-2038-0.

jedinec deviantní vůči své vlastní přirozenosti.²⁰ Deviantní chování lze také vysvětlovat hypotézou frustrace a agresivity. Ta vysvětluje deviaci agresivním chováním, které je důsledkem neuspokojení nějaké potřeby. Frustrace je tedy averzivní jev vytvářející sklony k agresivnímu jednání.²¹

Zastánci sociologických teorií vidí příčiny deviantního chování ve vlivu společnosti. Chápu deviaci jako produkt patologického sociálního prostředí. V těchto teoriích je několik přístupů. Nejstarší je teorie sociální anomie, podle které je zločin nutný, protože souvisí se základními podmínkami každého společenského života. Trest pak neplní funkci potlačení nežádoucího chování či rehabilitaci zločinu, ale vysílá důležitý signál ostatní nekriminální populaci a posiluje kolektivní svědomí.²²

Podle jiné teorie se zločincem člověk nerodí, ale stává se jím. I zločincem se totiž musí člověk naučit být. Někdo mu musí předat zkušenosti, hodnoty a normy. K tomu dochází v procesu komunikace (socializace) jedince s představiteli zločineckého prostředí. Důležitý je také věk, protože děti a mladiství jsou snadněji ovlivnitelní, než lidé v dospělém věku. Teorie kulturního přenosu vysvětluje, že chování, které je majoritní společností považováno za nenormální, v minoritní skupině může být bráno jako obecně sdílená norma. Sociologové uznávají, že deviantnímu chování se člověk naučí nejefektivněji prostřednictvím nápodoby druhých a prostřednictvím kontaktů s vybranými jedinci či idejemi. Na druhé straně namítají, že úplná teorie musí být komplexnější a měla by obsahovat údaje o takových faktorech, jako je množství času stráveného v odlišné subkultuře, o emocionálním významu druhých osob z této subkultury a o stupních závazků k nedevariantním osobám a skupinám.²³

Podle teorie nálepkování (též etiketizační teorie) je delikventní chování velmi relativní. Deviantním se stává, až je za takové označeno a takto pojmenováno. Rozhodující je, zdali ho takto vnímá společnost. Ten kdo si присvojí cizí věc, ještě nemusí být označen za zloděje, pokud jej společnost takto neoznačí.²⁴ Určitou minoritou může být krádež chápána jako běžný způsob obživy, pro jinou skupinu lidí může být potulný lapka národním hrdinou,

²⁰ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, c2001, s. 12. ISBN 80-210-2511-5.

²¹ BERKOWITZ, Leonard. Frustration-Aggression Hypothesis: Examination and Reformulation. *Psychological Bulletin* [online]. 1989, č. 106 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z:

http://www.radford.edu/~jaspelme/_private/gradsoc_articles/aggression/frustration%20aggression.pdf

²² DURKHEIM, Emile. Anti-Semitism And Social Crisis. *Sociological Theory* [online]. 1899, roč. 4, č. 26 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com>

²³ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. 2004, s. 100.

²⁴ Tamtéž.

pro mnoho lidí v ČR mohou být rabující devianti, ničící sakrální památky reformním proudem a jejich činnost, vrcholem českých dějin.

2.2 Příčiny delikvence podle odborníků z praxe

Každý vědní obor má mírně odlišný přístup, zkoumá věc z jiného úhlu, dochází k mírně odlišným zjištěním, ale po prostudování odborné literatury se dá konstatovat, že existují společné prvky. Různí autoři uvádí různě propracovaná schémata. Policejní prezidium ČR rozděluje příčiny následovně:

1. Negativní vlivy rodiny a neplnění rodičovských povinností: demoralizující rodinné prostředí, nesprávné výchovné metody, vliv rozvodů, protispoločenské zaměření.
2. Nedostatečné a nesprávné působení mikroprostředí: ve školní výchově, ve výchově na pracovišti, v anonymitě životního prostředí.
3. Problém volného času: vytváření závadových skupin mládeže, alkoholová a nealkoholová toxikomanie, nezaměstnanost mládeže.
4. Negativní působení kulturních a ideologických vlivů: sem Plšková zahrnuje i hromadné sdělovací prostředky.
5. Neúčinnost opatření státu: malá účinnost nápravných opatření, schopnost a možnost státní správy vyčlenit síly a prostředky, úroveň právního vědomí.²⁵

Jiné rozdělení příčin kriminality mládeže vymezuje Institut pro kriminologii a sociální prevenci (dále jen IKSP). Rozděluje příčiny a motivaci do tří hlavních bodů. První, který nazývá *příčiny závislé na stavu společnosti a její patologii*, zahrnuje všechny, které jsou společensky ovlivnitelné a regulovatelné. Zde jsou negativní jevy vzniklé v rodině a závislé na mravní úrovni společnosti, jevy vznikající ve škole a v průběhu výchovně vzdělávacího procesu. Dále sem zařazuje nevhodné využívání volného času a problémy se zaměstnáním mládeže. Zmiňuje se i o nedostatečné ochraně mládeže před účinkem negativních společenských jevů a nedostatečném sankčním a preventivním systému. Tyto příčiny nejsou jen specifíkem ČR, ale jsou globálního charakteru.

Jako druhý bod jsou uvedeny *příčiny závislé na problémech spojených s dospíváním*. Sem patří různé poruchy chování s přihlédnutím k pubertální a adolescentní nevyrovnanosti, individuální zvláštnosti osobnosti, choroby způsobené duševně a geneticky. Zařazovány jsou

²⁵ PLŠKOVÁ, Alena. Kriminalita páchaná dětmi a na dětech. In: DVORÁČEK, Zdeněk. *Aktuální poznatky z činnosti služby kriminální policie a vyšetřování na úseku mládeže: sborník příspěvků z kurzu k problematice mládeže, který se konal dne 25. 1. 2007 v Policejní akademii ČR v Praze*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2007, s. 7–9. ISBN 978-80-7251-248-5.

sem i poruchy socializace, problémy v primárním sociálním prostředí a závadné působení referenční skupiny. I pod tento bod se dají zařadit důsledky alkoholizmu a drogové závislosti.

Tyto příčiny lze odhalovat jen hlubším pohledem na osobnost delikventa a plošné odstranění těchto příčin není možné. Ovlivnit je lze, ale relativně jen zřídka a především individuálním přístupem.

Pod třetí bod spadají *příčiny související s novými či staronovými jevy v současné společnosti*. Jde o neschopnost odložit uspokojení svých potřeb nebo vzdání se takových potřeb. S tím souvisí snaha mladistvých udržet krok se svými vrstevníky za cenu vyšších materiálních a finančních nákladů. Patří sem konzumní způsob života, nesprávný výběr mediálně známých celebrit jako vzorů, jejichž styl je pro běžného člověka nedosažitelný. Toto často vyústí v majetkovou kriminalitu. Nekritičnost k vlastnímu chování nebo naopak strach z neúspěchu, nedostatečnosti, potřeba prosadit se ve skupině, vede zase k násilné trestné činnosti, vandalizmu.²⁶

Trestný čin se dá také vymezit jako souhrn tří faktorů: *motivovaný pachatel, vhodný objekt, vhodné podmínky*. Na základě toho jsou příčiny vzniku definovány jako souhra vnitřních a vnějších faktorů, ale určující může být i jen jeden faktor. Příčiny se dále rozdělují na *vrozené dispozice, vlivy prostředí a situační faktory*. U vrozených dispozic může delikvenci *ovlivňovat impulzivita, dráždivost a obtíže se zvládáním frustrací*. Problémy mohou být i neurofyzilogického rázu.

Vliv prostředí formuje zkušenosti, které jedinec nabývá ve společnosti či místě, kde se pohybuje. *Každé prostředí posiluje, nebo naopak blokuje určitý typ chování*. Děti a mladiství se pohybují v prostředí, kde působí rodina, škola a vrstevníci. U rodiny se uvádí, že *není jasné, zda jsou v jednotlivých případech významnější genetické nebo sociální vlivy, obvykle je to kombinace obou*. U školy a vrstevníků stojí za pozornost školsky neúspěšné děti, které se nacházejí v podobné situaci. Příslušnost k vytvořené partě takovýchto jedinců zvyšuje riziko rozvoje nežádoucího způsobu chování. Právě v období adolescence dochází k nastartování kriminální kariéry, která vede k recidivě i v dospělosti. Pachatelé trestných činů, kteří měli špatné rodiče, bývají také špatnými rodiči. Svoje vzorce chování předávají dál svým potomkům. Pro takto popsaný stav se používá odborný termín „negativní sociální

²⁶ MAREŠOVÁ, Alena. Příčiny a podmínky kriminality mládeže. In: DVORÁČEK, Zdeněk. *Aktuální poznatky z činnosti služby kriminální policie a vyšetřování na úseku mládeže: sborník příspěvků z kurzu k problematice mládeže, který se konal dne 25. 1. 2007 v Policejní akademii ČR v Praze*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2007, s. 13–20. ISBN 978-80-7251-248-5.

dědičnost“.²⁷ Způsoby chování a myšlení však nejsou kódovány biologickou cestou, ale *jedná se o stereotypní sociální působení*.²⁸

Nedá se paušálně prohlásit, že se delikventní jedinec nějak výrazně liší po stránce psychické od toho nedelikventního. Na základě kriminologických a forenzněpsychologických výzkumů se nepodařilo prokázat, že by existovaly typické psychické vlastnosti, které jednoznačně předurčují jedince ke kriminálnímu jednání. *Na druhé straně existují významné studie, které potvrzují vyšší pravděpodobnost kolize určitého jedince se zákonem právě v důsledku vysoce rizikové kombinace zcela určitých vlastností*.²⁹ Z genetických výzkumů vyplývá, že teprve genetická výbava v interakci s vlivy prostředí vyúsťuje do konkrétní podoby. Geny určují spíše rozpětí možného projevu daného znaku či charakteristiky, zatímco vlivy prostředí rozhodují o jeho konkrétní intenzitě. Situační faktory jsou vymezeny jako možný spouštěč kriminálního chování. Představuje jej např. *dostupnost cíle, pocit snadnosti, nepřítomnost nikoho dalšího, ale i opilost, která ovlivní sebeovládání*.³⁰

2.3 Příčiny v rodině a způsobu trávení volného času

Hovoříme-li o kriminalitě dětí a mládeže, lze konstatovat, že vždy dochází k selhání jednotlivce v jeho osobním či sociálním rozměru. Dítě přichází na svět jako „nepopsaný list papíru“, který má spoustu možností jakým způsobem bude popsán. Na svět si přináší určitou genetickou výbavu a určité předpoklady pro socializaci. Otázkou však již je, jakým způsobem se socializuje. Na to mají hlavní vliv lidé v blízkém okolí – především rodina a prostředí, ve kterém se dítě pohybuje. Odborníci považují první období lidského života do značné míry za rozhodující pro jeho další vývoj. Z výchovného hlediska je zajímavé konstatování kriminologů, že *pro dítě je relativně menším zlem, když je vychováváno sice méně kvalitně, avšak jednotně, než když je vystavováno rozličným a protichůdným, různě kvalitním (či nekvalitním) výchovným postupům a vlivům*.³¹ Opačný přístup rodičů k výchově má za příčinu nedostatečný účinek na případnou resocializaci a reedukaci jedince.

²⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, 870 s. ISBN 978-807-3674-144.

²⁸ NEČAS, Stanislav. Psychologické aspekty posuzování osobnosti mladistvých pachatelů trestné činnosti. In: DVOŘÁČEK, Zdeněk. *Aktuální poznatky z činnosti služby kriminální policie a vyšetřování na úseku mládeže: sborník příspěvků z kurzu k problematice mládeže, který se konal dne 25. 1. 2007 v Policejní akademii ČR v Praze*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2007, s. 45. ISBN 978-807-2512-485.

²⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, 2009, s. 61.

³⁰ NEČAS, Stanislav. Psychologické aspekty posuzování osobnosti mladistvých pachatelů trestné činnosti, 2007, s. 46.

³¹ SCHEINOST, Miroslav. *Kriminalita očima kriminologů*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, s. 69. ISBN 978-807-3380-960.

Mezi delikventní faktory patří zejména neúplnost rodiny, a to i v případě, že je role otce či matky plněna v rodině pouze formálně. Uvádí se, že sklony k delikventnímu chování mají často děti, které se rodí jako nechtěné mladým rodičům. Samotný nízký věk rodičů může vést k nezvládnutí role otce či matky. Nedostatečná životní zkušenost, nedokončená role vychovávaného a nedostatečné předpoklady pro roli vychovatele je často příčinou rizikové výchovy. Jako nevhodný se jeví i jiný extrém, tedy příliš protektivní a úzkostlivá výchova. V takových případech bývá dítě emočně zatěžováno.

Delikventní mladiství se rekrutují i z rodin o velkém počtu členů. V případě ne zcela zvládnuté výchovy rodiči dochází k vytváření „konkurenčního“ prostředí. Je obtížnější sladit potřeby různě starých dětí, které se nacházejí v různých vývojových stádiích, dětí s různými zájmy, nadáním a úspěšností ve škole.

V anamnéze mladistvých, kteří páchají trestné činy se často objevuje nízké vzdělání rodičů. S tím zřejmě souvisí i nízký pracovní status rodičů a finanční ohodnocení. Nízká hmotná úroveň rodiny je proto často vylepšována nějakou nelegální činností. Životní styl rodičů tak slouží jako příklad pro delikventní chování dětí.³²

Konzumní a pasivní způsob trávení volného času mladistvých bez náročnějších zájmových, sportovních, uměleckých či kulturních aktivit vede k nudnému a stereotypnímu způsobu života a také nutně zvyšuje riziko propadnutí delikventnímu jednání. Organizovaných volnočasových aktivit je v současné době většinou dostatek jak na malé vesnici, tak ve velkém městě. I zde se však dítě musí přizpůsobit podmínkám a požadavkům, které jsou na něj kladeny. Ne každé dítě je schopno se podřídit novému řádu, autoritám, kolektivu a ostatním nezbytným požadavkům, které zaručují úspěch. Zahánění nudy tak často vede k delikvenci, která vzniká na základě chvilkové příležitosti a využitím okamžiku.³³

³² SCHEINOST, Miroslav, *Kriminalita očima kriminologů*. 2010, s. 73.

³³ Tamtéž.

3 Názory a postoje dětí a mladistvých

Názory a postoje jsou jednou z nejpodstatnějších věcí, kterými se tato práce zabývá. Názory se definují jako neutrální výroky o kterých si lidé myslí, že jsou pravdivé, zatímco postoje jsou hodnotící a indikující pocity ve vztahu k určité záležitosti. Rozdílem mezi názory a postoji jsou tedy především emoce. *...mít vůči něčemu postoj znamená zaujmout vůči nějakému objektu, jímž může být cokoliv (věc, událost, idea, bytost a podobně), hodnotící stanovisko.*³⁴

*Postoje mají určitý směr, určitou intenzitu a vliv na konání. Mohou být kladné, záporné, stabilní, labilní, snadno narušitelné, ovlivňující chování člověka výrazně nebo nevýrazně. Postoje působí jako filtrující a kontrolní orgán. Proto předávané informace nejsou identické, totožné s přijatými nebo pochopenými informacemi.*³⁵

Postoj se definuje také jako hodnotící vztah vyjádřený ustáleným způsobem reagovat na předměty, osoby, situace a na sebe sama. Postoje jsou součástí osobnosti, získávají se v průběhu života a jsou trvalejšího charakteru. Lze je měřit kvantitativně, pomocí škál či analyzovat podle vztahu k hierarchii hodnot.³⁶ A právě hodnotová soustava úzce souvisí s postoji. Hodnoty jsou poměrně stálé osobní předpoklady, které tvoří základ postojů.³⁷ Postoje mají několik funkcí: hodnocení objektů, přizpůsobení a externalizace. Při hodnocení objektů postoje usměrňují naše reakce vůči věcem a událostem a urychlují způsob reagování na nastolený problém. K věci se kterou máme z minulosti špatnou zkušenost, zaujmeme negativní postoj. V budoucnu se pak s touto věcí snažíme eliminovat kontakt, který by mohl špatnou zkušenost opakovat či prohloubit. Druhá funkce postojů souvisí se sociálním přizpůsobením. Pomáhá utužovat sounáležitost s referenční skupinou. Na druhé straně odlišný názor či postoj pomáhá jedinci při sociální identifikaci, která je důležitou součástí lidského bytí. Externalizace, třetí funkce postojů, je spojování nevědomých motivů s něčím, co právě probíhá v bezprostředním okolí.

Pro postoje je velmi důležitá jejich stálost a odolnost. Za postoj nelze označit stanovisko jedince, které je krátkodobé. Další rozdělení postojů je na slabé a silné.³⁸ Každý

³⁴ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, s. 240. ISBN 978-802-0016-799.

³⁵ KOHOUTEK, Rudolf. *Postoje a vztahy, sociální motivovanost* [online]. 2008[cit. 2012-01-25]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0811/postoje-a-vztahy>

³⁶ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, *Velký psychologický slovník*. 2010, s. 431

³⁷ HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 5. Překlad Irena Štěpaníková. Praha: Portál, 2009, s. 97. ISBN 978-807-3676-391.

³⁸ CRANO, William D a Radmila PRISLIN. *Attitudes and attitude change*. London: Psychology Press, c2008, 439 s. ISBN 18-416-9481-9.

jedinec má mnoho postojů a vytváří si tak individuální systém postojů. V něm rozděluje postoje na centrální (významné), periferní (nedůležité) a izolované. Sílu postoje určuje několik ukazatelů. Jsou to zejména znalosti, vědomosti a zkušenosti jedince, ambivalence a krajnost zastávaného názoru či postoje. O síle postoje také vypovídá rozdíl mezi implicitními a explicitními postoji. Explicitní jsou takové, které jsou neskrývané a jedinec se jimi prezentuje navenek. Implicitní jsou naopak skryté a vnitřní.

Postoje se skládají ze tří složek: emoční, kognitivní a behaviorální. Emoční složka vyjadřuje to, co jedinec cítí k objektu postoje a jaké pocity v něm objekt vyvolává. Kognitivní složka je souhrnem vědomostí, názorů a myšlenek jedince o objektu postoje. Behaviorální složka vyjadřuje způsob, jakým se jedinec k objektu chová či jak v určité situaci jedná.³⁹

3.1 Vznik a vývoj názorů a postojů

Vznik a vývoj názorů a postojů vysvětluje mnoho teorií. Jedna teorie říká, že postoje jsou z velké části vrozené, stejně jako jsou vrozené osobnostní rysy, emoční labilita a stabilita.⁴⁰

Zastánci další teorie uvádí, že postoje jsou naučené a jsou získávány v průběhu sociálního života od rodiny, kde jedinec vyrůstá a částečně od okolí ve kterém se pohybuje. Postoje nejsou vrozené, ale *jsou vytvářeny jako důsledek sociální determinace v procesu ontogeneze. Utváření a formování postojů probíhá v rámci celé řady skupin, jichž je člověk členem. Na utváření postojů působí také masové sdělovací prostředky (i když většinou ne tak významně jako malé skupiny).*⁴¹

Jiná teorie říká, že postoj se vyvíjí v průběhu důvěrnějšího seznamování se s objektem, ke kterému postoj zaujímáme. Při seznamování se snažíme vytvořit si na nový objekt nějaký názor a odhadnout jeho další vlastnosti. Tato teorie však předpokládá zájem jedince o daný objekt a vůbec neoperuje s možností, že jedinec nemusí nutně nějaký postoj zaujmout a objekt mu může být lhostejný.

Podle jiné teorie jsou postoje odvozeny od materiálních a osobních potřeb člověka. Jde o tzv. ego-postoje, které jsou regulovány velmi sobecky. Ztělesňují nároky a přání, které jsou kladeny vůči ostatním.⁴²

³⁹ NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon psychologie*. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1995, s. 188–189. ISBN 80-852-5574-X.

⁴⁰ HEYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. 2009, s. 99.

⁴¹ KOHOUTEK, Rudolf. *Postoje a vztahy, sociální motivovanost*. 2008.

⁴² SHERIF, Muzafer a Hadley CANTRIL. *The Psychology of Ego-Involvements: Social Attitudes & Identifications*. New York, 1947. Dostupné z: <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=6638500>

3.2 Vlivy působící na názory a postoje

Na vývoj názorů a postojů má vliv mnoho faktorů. Jedná se především o podmínky, které jsou dány samotným postavením osoby, její situací ekonomickou, sociální, biologickou, geografickou, psychologickou a sociokulturní. Nad tím vším může stát osobní zkušenost. Vliv inteligence na vývoj názoru a postoje je diskutabilní. Na jedné straně se předpokládá, že čím větší inteligencí jedinec disponuje, tím více roste jeho ochota zvážit i rozdílné názory. Na druhé straně, jedince s vyšší inteligencí je těžší přesvědčit o změně postoje, protože s vyšší inteligence zároveň roste pravděpodobnost odhalení nedostatků nového postoje. Existuje však přímá souvislost mezi sebevědomím a změnou postoje. Jedinec s nízkým sebevědomím není dostatečně úspěšný v upevňování postoje, zatímco jedinec s vysokou sebeúctou si je často jistý svým vlastním názorem a postojem a nelze jej tedy snadno přesvědčit.⁴³

Vliv médií na vývoj názoru a postoje je nesporný. Dospívající člověk hledající vzor v dospělých, je ovlivněn mediální prezentací těchto vzorců.⁴⁴ Naše společnost je založena na tom, že se neustále někdo snaží přesvědčit toho druhého, že právě ten jeho názor je správný. Tlak na změnu postoje je sice hlavním smyslem reklamy, ale velký vliv na změnu názorů a postojů mají i správně prezentované informace ve sdělovacích prostředcích. Výběr prezentovaných informací, tak jak nám je sdělují zpravodajské agentury, není náhodný. Existuje zde lidský faktor – šéfredaktor, rozhodující o tom, která informace se „pustí“ do světa a která se naopak uloží k ledu. Po celém světě existují vlivné skupiny osob, které jsou schopny zajistit stažení informace, která by mohla poškodit jejich zájmy, poškodit mediální obraz, ohrozit bezpečnost země. Selektace informací je naprosto přirozená věc a i v ČR se tomu tak děje poměrně často.

V době audiovizuálních a elektronických médií je tato manipulace s informacemi v mnoha směrech od minulosti odlišná. Naproti tomu tištěná média používají mnohem rafinovanější způsoby než média audiovizuální. Od typologie přes barevnost po typy titulků a řazení zpráv.⁴⁵

S prezentací informací souvisí i forma jakou jsou podávány. Média se často snaží ovlivnit především emoční složku postoje. Chtějí příjemce sdělení zaujmout, šokovat

⁴³ HEYES, Nicky, *Základy sociální psychologie*. 2009, s. 111.

⁴⁴ FARKOVÁ, Marie. Dospělost a její variabilita. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, s. 43. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2480-5.

⁴⁵ ZBOŘIL, Zdeněk. O problémech záští a nenávistí, motivovaných národnostním, náboženským, politickým nebo jiným přesvědčováním, a jejich mediální prezentací. In: JIRÁK, Jan. *Média a násilí: přednášky a diskuse ze semináře, který uspořádaly společnost Corona a Stálá komise pro sdělovací prostředky Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v rámci Mezinárodního festivalu animovaných filmů AniFest 2005 (Třeboň, 7. května 2005)*. Vyd. 1. Praha: Corona, 2005, s. 45. ISBN: 80-903-3635-3.

a nastítnit, co je, či není správné. Řídí se zásadami tzv. emočního marketingu, který vychází z toho, že v záplavě jiných nabídek je třeba upoutat pozornost, dopravit potřebnou informaci přímo zákazníkovi (komunikantovi) tak, aby ji vstřebal v nezměněné podobě a pokud možno šířil dál.⁴⁶

Obraz, který média přinášejí, bývá často zjednodušený. Prezentovaná kriminalita a násilí v médiích má za následek vznik tzv. efektu narkotizační dysfunkce. Ten způsobuje, že lidé jsou stále pasivnější, protože jsou přesyceni nevídaným množstvím monotematickým zpráv a informací. Na druhé straně však lidé získávají pocit, že o daném tématu mají dostatek zprostředkovaných informací pro vytvoření si vlastního názoru a následného vlastního rozhodnutí v dané věci. Média pomáhají vytvářet většinový názor, většinové vědomí a vytvářet určité normy. Velmi důležité je opakování a konzistence určitých zpráv v médiích.⁴⁷

Úspěch spočívá ve správné volbě výrazových prostředků, které musí být přizpůsobeny cílové skupině příjemců. Média musí odhadnout, jaký bude mít jejich sdělení efekt. Toho nelze dosáhnout bez dobré znalosti způsobu uvažování příjemců a jejich reakcí. Veřejné mínění pak tvoří silně diferencovaný a strukturovaný celek názorů, mínění a postojů lidí.⁴⁸

⁴⁶ KRANZ, Marcel. Was Liebe, Freude und Angst wirklich bewirken. *Absatzwirtschaft: Zeitschrift für Marketing* [online]. 2005(6) [cit. 2012-01-25]. Dostupné z: http://www.absatzwirtschaft.de/content/_p=1004040,an=060501020

⁴⁷ WHITED, Lana. Násilí v zábavních médiích a jejich antisociální a prosociální vliv: Mediální teorie. In: JIRÁK, Jan. *Média a násilí: přednášky a diskuse ze semináře, který uspořádaly společnost Corona a Stálá komise pro sdělovací prostředky Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v rámci Mezinárodního festivalu animovaných filmů AniFest 2005 (Třeboň, 7. května 2005)*. Vyd. 1. Praha: Corona, 2005. s. 45. ISBN: 80-903-3635-3.

⁴⁸ DUBSKÝ, Josef, Karol MURDZA a Lukáš URBAN. *Sociologie médií a veřejného mínění*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2006. ISBN 80-725-1234-X.

4 Utváření názorů a postojů u dětí a dospívajících

Tato kapitola se věnuje utváření názorů a postojů dětí a dospívajících. Vzhledem k tomu, že z velké většiny čerpá z psychologie, především ze sociální a vývojové psychologie, je název kapitoly mírně pozměněn tak, aby lépe odpovídal skutečné terminologii, kterou psychologie používá. Pro maximální přiblížení se odbornosti k oboru psychologie byl pojem mladistvý, pocházející spíše z práva, nahrazen termínem dospívající. Různí psychologové používají pro termín dospívající různé odborné termíny.

4.1 Formování hodnotového žebříčku

Jak již bylo v předchozí kapitole uvedeno, postoje souvisí s hodnotovým žebříčkem každého jedince. Hodnotová orientace se u dítěte vytváří už v raném věku. *V průběhu primární socializace se postupně odpoutává od světa vrozených smyslových hodnot, jejichž obecným kritériem je smyslová příjemnost, a začíná se seznamovat s hodnotami svého sociálního prostředí.*⁴⁹

Do šestého roku bývá jediným vzorem morálních hodnot dítěte jeho rodinné prostředí. S nástupem do školy se však situace výrazně změní. Dítě se v novém prostředí musí poprvé přizpůsobovat novým pravidlům, jež nové prostředí vyžaduje. Do života vstupují noví nositelé hodnot – spolužáci a učitelé – autority nové hodnoty vyžadující a budoucí jednání dítěte ovlivňující.⁵⁰

Dítě se v tomto období učí oceňovat co je dobré a co špatné, což se odehrává ve dvojí rovině: společensko-normativní (co je dobré a špatné podle kulturního a sociálního prostředí dítěte) a rovina subjektivní (co je dobré a špatné na základě zkušenosti dítěte samotného). Dítě si osvojuje určitý osobní systém apetencí a averzí. Je určitými objekty přitahováno a jinými odpuzováno, protože v interakci s prvními je odměňováno, zatímco v interakci s druhými je trestáno. Tímto si postupně vytváří svoji vnitřní síť predispozic k hodnocení. Dále si dítě vytváří kognitivní obraz světa, systém významů a vlastních činností mezi nimi, který je spojen s emoční a behaviorální složkou postojů, a proto se hovoří o systému apetencí a averzí. Obraz světa je složen z toho, co je a co není pro dítě významné a na uspořádání těchto významů.⁵¹

Subjektivní vidění světa, názory a postoje jsou formovány již v dětství, kdy dítě hledá příčiny pro odlišnosti názorů. Člověk ke svému názoru nepřichází během pečlivého

⁴⁹ NAKONEČNÝ, Milan, *Sociální psychologie*. 2009, s. 259.

⁵⁰ HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2009, s. 65. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1.

⁵¹ NAKONEČNÝ, Milan, *Sociální psychologie*. 2009, s. 259.

vážení všech faktů. Naopak samotný postoj vzniká již na začátku celého procesu, zpočátku v podobě iracionální a emotivní. Teprve následně a dodatečně jsou hledány racionální argumenty. Racionální argumenty, fakta a data jsou pouze nástrojem ve službě emotivity, která formuje zadání. Racionalita ho plní a prezentuje. Běžný člověk postupuje tak, že své emotivně předem dané stanovisko dodatečně racionalizuje a podpírá argumenty. Jinými slovy: na počátku je myšlenka, která se postupně racionalizuje. Celý tento proces začíná u každého člověka někde v dětství, kde se formují emotivní náklonnosti a antipatie. Teprve názor, který je dostatečně podpořen racionálními argumenty, může být brán v úvahu dostatečně vážně. Pokud by byl člověk dostatečně poctivý, pátral by po původu vlastních stanovisek. Ten by našel právě zcela na začátku, tam kde se formují sympatie a antipatie, které mají vliv na názor.⁵²

4.2 Utváření názorů podle rozdílného věku

Hodnotový systém se vyvíjí a mění v průběhu celého lidského života. Jiný hodnotový systém má dítě, jiný zase dospělý.⁵³ Dětské postoje mají široký a obecný charakter. Později dochází k jejich diferencování a současně k seskupování v určité trsy, soubory postojů. Tomuto seskupování postojů se říká postojová integrace.⁵⁴ Mezním věkem, kdy se dítě začíná měnit po psychické stránce je věk 11 až 12 let. Věk dítěte se může nazvat stadiem konkrétních operací – věk 7 až 12 let, kdy dítě dokáže nejen pojmenovat vnější příčiny jevů, ale je o nich schopno i logicky přemýšlet a vysvětlit je. Není však ještě schopno vnímat prostorové rozmístění, zachování množin, zachování prostoru a objemu. Toho je schopno až od věku 12 let (stadium formálních operací). Zásadní rozdíl mezi těmito dvěma stadii tak spočívá v chápání reality, transformaci, asimilaci a dedukci dění.⁵⁵

Dále lze toto mezní období rozdělit na střední školní věk (trvá od 8 až 9 let do 11 až 12 let) a starší školní věk (období druhého stupně základní školy, tj. 12. až 15. rok věku). Dítě ve středním školním věku už má smysl pro spravedlnost, kterou chápe jako respektování pravidel za všech okolností a pro všechny stejně. Důraz na rovnost je typickým projevem v tomto období. Kritériem správnosti jsou normy a hodnoty uznávané autoritou, institucí či skupinou. V tomto období je dítě již schopno empatie – vcítění se do pocitu a jednání druhé

⁵² KLAPETEK, Milan. *Komunikace, argumentace, rétorika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, s. 59–60. ISBN 978-80-247-2652-6.

⁵³ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 130. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 112. ISBN 978-80-210-4550-7.

⁵⁴ KOHOUTEK, Rudolf. *Postoje a vztahy, sociální motivovanost*. 2008.

⁵⁵ PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychológia dítata*. 1. vyd. Bratislava: SOFA, 1997, s. 88–137. ISBN 80-857-5233-6.

osoby. Více než v předchozím období jsou také rozvinuty emoce. Dítě je schopno emoce přiřazovat různým typům chování. Je schopno se vžít do pocitů oběti i útočníka. Je pro něj důležité, jakým způsobem reaguje oběť. Ke konci středního školního věku začínají být pro dítě důležitější více normy stanovené vrstevnickou skupinou než autoritou.

Ve starším školním věku již dítě dokáže vyjádřit vlastní názor a bývá často zvýšeně kritické. Začínají se také krystalizovat samostatná a kritická přesvědčení o různých problémech. V tomto období má dítě chápat význam získaných vědomostí ve vzájemných souvislostech a postupně si vytvářet ucelený obraz společenské skutečnosti. Dochází k postupnému odmítání přejímat normy a hodnoty dospělých. Hledá hodnoty nové a zavrhuje ty staré. Hledá modernější alternativy. Přestože přijímá nové hodnoty, ty staré již zafixované z podvědomí nemizí. Změna vztahu k normám probíhá spolu se změnou vztahu k autoritám, které jsou dosud jejich nositelé. Názor autority už není přijímán jako správný. Dítě (pubescent) jej podrobuje kritice a snaží se vytvořit si svůj vlastní názor. V prosazování pravidel je často radikální a nekompromisní, a to bez ohledu na svoje sociální postavení. Nedokáže být objektivní. Nekompromisně vyžaduje dodržování pravidel a standardů. Není schopno tolerovat jiné názory. Problémem není nedostatek hodnot, právě naopak. Množství, ze kterého musí vybírat je velké a může vést k nejistotě a zmatku, který může vyústit až v postoj protestu vůči společnosti. Vnímavost k agresi a ochota chovat se bezohledně vrcholí ve věku 14 až 15 let.⁵⁶

Marie Vágnerová uvádí, že někteří adolescenti ve věku 14 až 15 let nejsou schopni empatie. V popisu dítěte středního školního věku ale uvádí přesný opak. Tato protichůdnost se dá vysvětlit tak, že nelze paušalizovat psychickou vyspělost dětí v tomto věku.

⁵⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, s. 237–435. ISBN 978-80-246-0956-0.

5 Věková hranice trestní odpovědnosti v zahraničí

Názor na VHTO bývá často formován při konfrontaci českých právních předpisů s těmi, které platí v zahraničí. Přístup k trestní odpovědnosti je v každé zemi jiný. Dají se sice vysledovat podobné principy u zemí, které mají částečně shodnou minulost, ale každá země si postupem času upravuje svoje zákony podle svých potřeb. Tak jak dochází k postupné diferenciaci, dochází i ke stírání rozdílů. Zásahu na tom mají zejména světové organizace zabývající se ochranou lidských práv a ochranou dětských práv. Vyvíjí tlak na jednotlivé státy, aby svojí legislativou neohrožovali vývoj osob, které za svoje činy nenesou zcela úplně zodpovědnost ať již z duševních, či jiných příčin. Tato kapitola tedy pojednává o přístupu vybraných zemí v Evropě a ve světě k juvenilní kriminalitě.

5.1 Trestní odpovědnost v Evropě

Přístup jednotlivých zemí v evropském prostoru je poměrně vyrovnaný. Až na pár výjimek zde není vyloženě země, která by při stanovování VHTO oproti ostatním výrazně vybočovala jak směrem nahoru nad 15 let, tak výrazně pod 15 let věku. I země, u kterých se jeví hranice velmi nízká, mají systém nastavený tak, aby nešlo do vězení psychicky nevyspělé dítě, které následky svého jednání nedokázalo domyslet do důsledků.

5.1.1 Trestní odpovědnost do 12 let věku

Anglie a Wales mají nejnižší hranici trestní odpovědnosti, a to 10 let.⁵⁷ Do čtrnácti let věku lze však odsoudit pouze takové dítě, které bylo schopno rozpoznat škodlivost svého jednání. Součástí soudního systému jsou soudy pro mladistvé, které rozhodují ve věcech mládeže. Mimo soudy jsou na úrovních místní samosprávy zřízeny Týmy pro kriminalitu mládeže (Youth offending teams), které mají ve svém složení probačního úředníka, sociálního pracovníka, policistu, zdravotníka a pedagoga.⁵⁸ Jejich hlavní náplní je angažovat se v pomoci mladým delikventům během i po procesu trestního řízení.⁵⁹

⁵⁷ Tuto hranici stanovuje Children and Young Persons Act 1933, sec. 50.

⁵⁸ Týmy působí ve větších městech Anglie a Walesu. např. Thameside Youth Offending Team. *Thameside* [online]. 07.04.2011 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.thameside.gov.uk/yot>

⁵⁹ V březnu 2011 se členové britské Liberal Party pokusili zahájit diskuzi na téma zvýšení VHTO na 14 let. Pokus však nevyšel.

5.1.2 Trestní odpovědnost 12 až 13 let věku

Skotsko mělo v minulosti nejnižší VHTO, a to 8 let věku. V roce 2010 ji však rozhodnutím parlamentu zvýšilo na 12 let věku.⁶⁰ Skotsko vnímalo potřebu změnit celý systém soudnictví ve věcech mládeže. Nutily jej k tomu obavy z Evropského soudu pro lidská práva, který by mohl skotský přístup (a tím právní systém) označit za barbarský. Proti zvyšování výše VHTO byli především policisté, kteří prosazovali ponechání VHTO na 8 letech,⁶¹ také organizace Matky proti vraždám (Mothers Against Murder And Aggression), která se ve své činnosti zaměřuje na dosažení tvrdého potrestání násilí.

V Irsku se harmonizací politiky týkající se dětí a mládeže zabývá samostatné ministerstvo. Jedním z prvků soustavy soudů jsou soudy pro mladistvé, které slouží k řešení trestné činnosti osob mladších 16 let. Soud prověřuje i odpovědnost rodičů za chování dítěte. V minulosti mělo Irsko VHTO stanovenou na 7 let věku. V roce 2006 vstoupil v platnost Criminal justice act number 26, zvyšující hranici trestní odpovědnosti ze 7 na 12 let věku. Výjimkou jsou však pachatelé ve věku 10 až 11 let, kteří mohou být obviněni z vraždy, zabití, znásilnění nebo zvláště nebezpečného sexuálního útoku. K podání obžaloby na dítě mladší 14 let musí dát souhlas ředitel státního zastupitelství.⁶²

Území Turecka leží z velké většiny na území Asie, což však nebrání snaze tohoto státu vstoupit do Evropské Unie. Ratifikace zákonů EU je však velmi pomalá. Výše hranice trestní odpovědnosti se přijetím nového trestního zákona č. 5237 zvýšila z 11 na 12 let věku. Dítě mezi 12 až 15 lety je souzeno specializovaným soudem pro mládež. Zvláštní však je, že pokud se trestného činu dítě dopustí společně s dospělým, může být souzeno soudem pro dospělé.⁶³ Dle zákona na ochranu dětí by se dětské pachatelé měli oddělovat od dospělých.⁶⁴ Neměly by jim být přikládány řetězy a pouta a měli by mít právo na návštěvu rodinného příslušníka. Pachatelé ve věku do 18 let jsou umisťováni do „korekčních domů pro

⁶⁰ Zastáncem zvýšení VHTO byl ministr spravedlnosti Kenny MacAskill, který tvrdil: „...není žádný důvod, aby Skotsko mělo i nadále nejnižší věkovou hranici trestní odpovědnosti v Evropě. Z nejdůležitějších materiálů vyplývá, že trestní stíhání v raném věku zvyšuje pravděpodobnost recidivy - tato změna posílí prevenci kriminality.“ (PETERKIN, Tom. *Age of criminal responsibility will rise to 12* [online]. 2009[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.scotsman.com/news/age-of-criminal-responsibility-will-rise-to-12-1-1304499>)

⁶¹ Children under 12 'cannot be criminals. *BBC News* [online]. 2000[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/scotland/776897.stm

⁶² Director of Public Prosecutions, Criminal justice act 2006 number 26, part 12, section 129.

⁶³ Justice for children. *UNICEF Turkey Country Office* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.unicef.org.tr/en/content/detail/71/justice-for-children.html>

⁶⁴ Çocuk Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 5395, Kanun Kabul Tarihi: 03/07/2005.

mladistvé“. Turecko však bývá hlasitě kritizováno Amnesty International, protože dětská práva jsou i přes nově platnou legislativu často porušována.⁶⁵

Nizozemsko má výši VHTO stanovenou na 12 let. Před dovršením tohoto věku nemohou být děti souzeny podle trestního zákona. Nizozemsko má velmi propracovaný systém, který zjednodušuje proces ukládání trestů u méně závažných trestných činů, např. drobných krádeží, vandalizmu. Řešení těchto činů mohou uzavřít přímo policisté kriminální služby v rámci tzv. STOP-projektu.⁶⁶ Přechází tak na ně některé pravomoci státních zástupců. Do projektu nejsou zařazováni pachatelé, kteří se ho už dvakrát účastnili. Nesporná výhoda tohoto systému je v absenci soudních průtahů, kdy trest následuje v minimálním možném časovém odstupu od spáchání.

Francie má výši VHTO stanovenou na 13 let. V roce 2007 vstoupil v platnost zákon o posílení boje proti recidivě,⁶⁷ jehož cílem bylo mj. snížit kriminalitu mládeže. Novela zpřísnila minimální tresty a stanovila, že lze odsoudit mladistvého recidivistu staršího 16 let za stejných podmínek jako dospělého. Soudy pro mladistvé mohou použít tvrdší tresty, pokud vezmou v úvahu osobnost mladistvého pachatele a považují to za vhodné. Tvrdší tresty jsou použity přibližně ve 35 % případů souzených soudy pro mladistvé.⁶⁸ Mladistvým do 18 let věku je ukládána maximálně polovina trestu stanoveného zákonem. Delikventům ve věku 10 až 13 let může být uložen pobyt v uzavřeném vzdělávacím centru pro mládež.

5.1.3 Trestní odpovědnost 14 až 15 let věku

Rakousko má VHTO nastavenou na 14 let. Děti do 14 let věku nejsou trestně odpovědné. Problematiku mladistvých pachatelů ve věku 14 až 18 let řeší zákon o soudnictví ve věcech mládeže (Jugendgerichtsgesetz) z roku 1988. Tento zákon se také zabývá třetí skupinou pachatelů ve věku 18 až 21 let, kteří se dají označit jako blízcí věku mladistvých. Zákon také zmiňuje, že trestný není mladistvý, který je nedostatečně vyspělý.⁶⁹

Slovensko má VHTO stanovenou na 14 let věku od roku 2006. Trestní sazby odnětí svobody jsou pro mladistvé stanoveny v poloviční výši. Výjimkou je maximální trest pro

⁶⁵ Turkey must stop unfair prosecutions of children under anti-terrorism laws. *Amnesty international* [online]. 2010[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/report/turkey-must-stop-unfair-prosecutions-children-under-anti-terrorism-laws-2010>

⁶⁶ *Nizozemský trestní zákon a předpisy související*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006, 199 s. Prameny (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8054-4.

⁶⁷ Zákon č. 2007-1198 dne 10. srpna 2007 o posílení boje proti recidivě.

⁶⁸ MCKEE, J-Y. *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe: Francie*. Vyd. 1. Překlad Jan Žižka. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 52 s. Prameny (IKSP). ISBN 80-733-8012-9.

⁶⁹ Rakousko. Jugendgerichtsgesetz 1988 - JGG. In 599/1988.

mladistvé pachatele 15 let odnětí svobody.⁷⁰ Maximální výše peněžního trestu pro mladistvé činí 16 597 eur,⁷¹ což je srovnatelné s peněžním opatřením v ČR. Výše škody, od které se na Slovensku čin kvalifikuje jako trestný, je částka převyšující 266 eur.⁷²

Německo má VHTO stanovenou na 14 let. VHTO je v Německu velmi oblíbené téma politiků z řad křesťanských konzervativců,⁷³ zejména v období voleb. Jejich častým argumentem je, že Německo už v minulosti mělo nastavenou hranici na 12 let věku. Po 2. světové válce ji však posunulo na současnou úroveň.

Německý soudní systém pro mladistvé je založen na principu ultima ratio.⁷⁴ Mladiství bývají sankcionováni především vzdělávacími a disciplinárními opatřeními. Odlišné pravomoci mají orgány činné v trestním řízení. Policie v Německu nemůže na základě svého rozhodnutí případ odložit. Tuto pravomoc má pouze státní zástupce a soudce pro mladistvé.

V poslední době se v Německu vede debata nad tzv. Warnschussarrest, což je krátké výstražné vězení pro mládež, které by mělo sloužit jako prevence proti recidivě a růstu závažnosti kriminality. Uvažovaná trestní sazba je v rozmezí několika dní až po maximálně 4 týdny. Mladí pachatelé by měli tímto způsobem odnětí svobody „ochutnat“, jaké to je, nést za své provinění i ty nejtvrďší možné tresty.⁷⁵

Španělsko má hranici odpovědnosti stanovenou na 14 let věku. Přístup ke kriminalitě mladistvých upravuje ústavní zákon 5/2000.⁷⁶ Ten rozděluje děti na dvě skupiny podle věku: na 14 až 15 let věku a 16 až 17 let věku. Skupiny jsou určeny na základě odlišné mentální vyspělosti. Úměrné jsou vůči těmto dvěma skupinám i tresty. Tresty, za které je dospělým vyměřována 15letá sazba odnětí svobody, znamenají pro první skupinu dětí maximální možný trest 5 let vazby + 3 roky zkušební doba. Druhé skupině jsou za stejné trestné činy vyměřovány tresty přísnější. Maximum je 10 let vazby a zkušební doba 5 let. Dále zákon upozorňuje na skupinu mladistvých ve věku 18 až 21 let, u kterých se věk může vzít jako polehčující okolnost.

Maďarsko má VHTO 14 let. Při rozhodování o vině a trestu mladistvých sedí v porotě i laičtí soudci, z nichž jeden by měl být pedagog nominovaný profesionální pedagogickou unií. Minimální trest odnětí svobody je jeden měsíc a maximum 15 let. Vždy se přihlíží

⁷⁰ Zatímco pro dospělé pachatele je stanovena na 25 let až doživotí.

⁷¹ V zákoně byla dříve uvedena částka 500 000 Ks.

⁷² Což je přibližně 6 500 Kč.

⁷³ CDU/CSU.

⁷⁴ Krajní řešení.

⁷⁵ HASSE, Edgar. Was bringt der Warnschussarrest für Jugendliche? *Welt online* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article13435842/Was-bringt-der-Warnschussarrest-fuer-Jugendliche.html>

⁷⁶ SPAIN. *Reguladora de la responsabilidad penal de los menores*. Ley orgánica 5/2000.

k věku pachatele a závažnosti zločinu. Na doživotí odsuzují v Maďarsku mladé dospělé, kteří překročili 20 let věku.⁷⁷

Slovinsko, které má VHTO 14 let, rozděluje mladistvé podle trestního zákona na nezletilé (14 až 16 let), starší mládež (16 až 18 let) a mladé dospělé (18 až 21 let). U první věkové skupiny pachatelů se uplatňují výchovná opatření (důtka, zákaz činnosti, umístění v detenčním centru), ve skupině 16 až 18 let věku jsou jako tresty výchovná opatření, bezpečnostní opatření (povinná psychiatrická léčba), peněžitý trest a různé typy zákazů, výjimečně i trest odnětí svobody. Ve třetí skupině se běžně uplatňují tresty odnětí svobody. Trest odnětí svobody se ukládá v rozmezí od 6 měsíců do 5 let. Lze však uložit i výjimečný trest ve výši 10 let odnětí svobody. Soudní porota se skládá ze tří členů. Jeden z nich je soudce specializující se na mladistvé pachatele a další dva jsou jmenováni z řad osob mající zkušenosti s výchovou a vzděláváním mladistvých.⁷⁸

Dánsko snížilo VHTO v červenci 2010 z 15 na 14 let. Snížení odstartovala debata o návrhu, ve kterém krajně pravicová Dánská strana lidová chtěla VHTO snížit na 12 let. Výsledkem debaty byl kompromis - snížení o jeden rok a zavedení elektronického monitorovacího systému, kterým se sledují pachatelé potrestaní domácím vězením.⁷⁹ Ten lze uložit již od 12 let věku. Za snížení VHTO bylo Dánsko už dopředu kritizováno OSN.⁸⁰

Hranice trestní odpovědnosti 15 let stanovuje trestnost např. ve Finsku, Švédsku, Norsku a České republice.

5.1.4 Trestní odpovědnost 16 let věku a více

Věková hranice trestní odpovědnosti vyšší jak 15 let v evropských zemích není tak častá. V Portugalsku je trestní odpovědnost od 16 let věku. V roce 2006 se v Portugalsku rozpoutala debata o snížení hranice trestní odpovědnosti z 16 na 14 let věku. Hlavním důvodem byl nápad dětské kriminality v roce 2005.⁸¹ V zemi v posledních letech roste

⁷⁷KARSAY, Kristina. Hungary / Criminal responsibility of minors in national and international legal order. *Revue internationale de droit pénal* [online]. 2004, roč. 75, č. 1, s. 379 [cit. 2012-03-11]. ISSN 0223-5404. DOI: 10.3917/ridp.751.0379. Dostupné z: <http://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2004-1-page-379.htm>

⁷⁸ŠUGMAN, Katja. *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe*. Vyd. 1. Praha: KUFR, 2005, 90 s. Prameny (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8037-4.

⁷⁹Elektronisk overvågning af unge (fodlænker). *Social - og Integrationsministeriet* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.sm.dk/Temaer/sociale-omraader/Boern-unge-og-familie/udsatte-boern-og-unge/Saerlig-stoette/overvaagning/Sider/default.aspx>

⁸⁰ISHERWOOD, Julian. U.N. unhappy at crime age proposal. *Politiken.dk* [online]. 2009[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://politiken.dk/news/english/article808662.ece>

⁸¹LEITE, Francisco Almeida. Redução da idade penal deixa PP sozinho. *Diário de Notícias* [online]. 2006[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://www.dn.pt/inicio/interior.aspx?content_id=641790

kriminalita mládeže ve věku do 16 let (v r. 2009 o 10 %, v r. 2010 o 11,5 % oproti předchozím rokům),⁸² Portugalsko proto vnímá silnou potřebu společensko-právních reforem.

V Polsku je oficiální VHTO 17 let. Trestní zákoník přesto obsahuje výjimky z tohoto věku. Jde o pachatele ve věku od 15 let, kteří spáchají závažný trestný, čin např. vraždu, loupež, úmyslnou těžkou újmu na životu, zdraví či majetku druhých osob.⁸³ Za takovéto trestné činy však nesmí padnout trest převyšující 2/3 horní sazby. Polské specializované soudy mohou rozhodovat ve věcech mládeže o ochranných opatřeních a výchově dětí už od 12 let věku.

Nejvyšší VHTO má v Evropě Belgie a Lucembursko. Souvisí to nepochybně také s délkou povinné školní docházky, která se v těchto zemích uskutečňuje až do 18 let. Hranice trestní odpovědnosti je v Belgii stanovena na 18 let věku. Země má však ve své legislativě zakotvený tzv. *uithandengeving*, což v podstatě představuje mimořádné snížení hranice trestní odpovědnosti o dva roky - na 16 let. *Uithandengeving* při svém vzniku v roce 1965 sloužil jako vyvážení vysoké hranice trestní odpovědnosti. Je však v rozporu s Úmluvou o právech dítěte, protože staví 16leté na stejnou úroveň s dospělými pachateli.⁸⁴ Belgie má zřízené speciální soudy pro děti a mládež. Při menších prohřešcích ukládá soud varování, při závažnějších proviněních nařídí umístění do otevřeného nápravného zařízení v místě trvalého bydliště pachatele. U pachatelů velmi závažných činů jinak trestných, kteří dosáhli 12 let věku, nařizuje soud umístění do uzavřeného nápravného zařízení s dohledem.⁸⁵

5.2 Hranice trestní odpovědnosti ve vybraných státech světa

Trestní odpovědnost ve světě je z pochopitelných důvodů daleko rozmanitější než v Evropě. Mimo Evropský kontinent leží přibližně 150 dalších států a téměř každý má svoji vlastní trestní politiku, která vychází z různých historických, kulturních či náboženských podmínek. V této podkapitole zůstává zachována struktura, kdy jsou vybrané státy odstupňovány podle výše VHTO od 12 let a od 14 let věku. Ve třetí části je pozornost věnována USA, Brazílii a Íránu, jejichž legislativa je odlišná od ostatních zemí.

⁸² Delinquência juvenil aumentou 11,5 % em 2010, criminalidade grupal caiu 10,6 %. *DN Portugal* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://www.dn.pt/inicio/portugal/interior.aspx?content_id=1819988

⁸³ NYSZTAL, Łukasz. Wiek sprawcy a zasady odpowiedzialności karnej. *Prawnikow.pl* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://prawnikow.pl/porady-prawne/prawo-karne-i-wykroczenia/270383,Wiek-sprawcy-a-zasady-odpowiedzialnosci-karnej.html>

⁸⁴ BREWERS, Barbara. *Jeugdsanctierecht in Europa: is uithandengeving een evidentie?*. Belgie, 2008. Dostupné z: <http://www.law.kuleuven.be/jura/art/44n1/brouwers.html>. Seminární práce. Katholieke Universiteit.

⁸⁵ *Parket procureur des konings te leuven.: Vordering jeugdrechter* [online]. [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://www.cass.be/parket/leuven/jeugd_vordering_jeugdrechter.html

5.2.1 Trestní odpovědnost 12 let věku

Izrael má VHTO 12 let. Děti jsou definovány věkově do 12 let. Na ně se nevztahují žádné sankční systémy. Jako mládež se označují osoby od 12 do 14 let věku. Příslušník skupiny od 14 do 16 let je označován jako mladý dospělý. Nad 16 let věku jsou již dospělí. Již 14 let starý pachatel může být odsouzen k trestu odnětí svobody nepodmíněně do nápravného zařízení – ústavu, nikoliv do vězení. Tresty mladistvých pachatelů se časově nikterak neliší od trestů určených pro dospělé pachatele. Přes zdánlivou přísnost bývají tresty většinou v rovině léčebných terapií. Vůdčí ideou je totiž maximálně individuální přístup ke kriminalitě mládeže. Systém prevence zacílený na mládež pracuje a podporuje jedince do 22 let věku.⁸⁶

Kanada má VHTO také 12 let. Mladí Kanadčané ve věku 12 až 17 let mohou být vyšetřováni a stíháni z trestných činů stejným způsobem jako dospělí. Avšak soudní řízení má jinou formu a je upraveno zákonem o trestním soudnictví nad mládeží.⁸⁷ Mladiství mohou být odsouzeni k trestu odnětí svobody od 14 let věku. Dle nové úpravy z roku 2011 mohou být za určitých podmínek trestáni stejnou výší trestů jako dospělí. Za toto zpřísnění byli autoři novely kritizováni Kanadskou pediatrikou společností.⁸⁸

5.2.2 Trestní odpovědnost 14 let věku

Japonsko, které je známé svými nízkými tresty, v roce 2000 snížilo VHTO z 16 na 14 let po dětské vraždě.⁸⁹ Přestože v této zemi nadále platí trest smrti, většina trestů nepřesáhne 10 let odnětí svobody. I doživotně odsouzení bývají propuštěni po 15 letech vězení. Odlišný od systému v ČR je samotný systém soudnictví. Soudnictvím ve věcech mládeže se zabývají tzv. rodinné soudy.⁹⁰

Od září 2011 probíhá v Číně reforma soudního řádu a ta se týká i soudnictví ve věcech mládeže. Čína se nechala inspirovat západními trendy v této oblasti a konzultovala změny s mezinárodními organizacemi. Bude tak mít docela moderní juvenilní soudní

⁸⁶ SEBBA, Leslie, Menachem HOROVITZ a Ruth GEVA. *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, 108 s. Prameny (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8036-6.

⁸⁷ Kanada. Youth Criminal Justice Act. In: S.C. 2002, c. 1. 2002. Dostupné z: <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/Y-1.5.pdf>

⁸⁸ ELLIOTT, April a Debra KATZMAN. Youth Justice and Health: An argument against proposed changes to the Youth Criminal Justice Act. *Canadian Paediatric Society* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.cps.ca/english/statements/AM/AH11-02.htm>

⁸⁹ Seito Sakakibara. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Seito_Sakakibara

⁹⁰ UKAWA, Haruhiko. Criminal justice in Japan. *Criminal justice in Japan* [online]. Tokyo: UNAFEI, 2011[cit. 2012-03-11]. ISBN 978-4-87033-292-8. Dostupné z: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/CJSJ_2011/00CJSJ_2011.pdf

system.⁹¹ V současné době má Čína VHTO také od 14 let věku a justice pro mládež je vyčleněna mimo běžnou soudní soustavu. Mladiství mohou být odsouzeni až na doživotí nepodmíněně.

Austrálie se skládá z několika částí, které mají odlišnou legislativu a několik stupňů odpovědnosti.⁹² Do 10 let věku jsou děti beztrestné. Od tohoto věku existuje doli incapax.⁹³ Všeobecný názor je, že dítě mladší 14 let nemůže být dostatečně vyspělé a za svoje jednání odpovědné, což však může být u soudu zpochybněno. Jedním z nejvýznamnějších faktorů, který ovlivňuje kriminalitu v Austrálii, jsou drogy.⁹⁴ Kriminalita a drogy se dávají do souvislosti také s ukončením školní docházky, která je v Austrálii 14 let. Po jejím ukončení totiž následuje prudký vzestup kriminální činnosti.

5.2.3 Trestní odpovědnost v Brazílii, USA a Iránu

Brazílie má hranici trestní odpovědnosti stanovenou na 18 let věku. Přímo v článku 228 brazilské ústavy se píše, že osoba mladší 18 let nemůže být trestně odpovědná.⁹⁵ Brazílie má zřízen speciální soud pro děti a mladistvé, ve kterém zasedají odborně vyškolení soudci a odborně vyškolená porota. Soudní přelíčení je veřejné. V případě trestného činu je možné nařídit mladistvému od 12 let věku léčbu a izolaci od společnosti - ne však na delší dobu než 3 roky.⁹⁶ Brazilská vláda se v minulosti několikrát neúspěšně pokusila VHTO snížit. Padaly různé návrhy na snížení, např. na 14 a 16 let.⁹⁷ Zastánců pro i proti snížení bylo více a některé argumenty byly docela zajímavé. Jeden z nich byl inspirovaný sociologickou teorií utilitarizmu (v trestním právu vyznávajícím tzv. nulovou toleranci) a další např. Chamurappiho zákoníkem (vyznávající princip „oko za oko, zub za zub“).⁹⁸

⁹¹ Juvenile Justice Reforms in China's Amended Criminal Procedure Law. *Dui Hua Hails* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.duihuanews.org/2011/09/dui-hua-hails-juvenile-justice-reforms.html>

⁹² The age of criminal responsibility. *Crime facts info: from the Australian Institute of Criminology* [online]. 2005[cit. 2012-03-11]. ISSN 1445-7288. Dostupné z:

<http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/cfi/101-120/cfi106.aspx>

⁹³ Neschopnost dolosního deliktu, historická doktrína Velké Británie.

⁹⁴ HEALEY, Justin. *Juvenile crime*. Thirroul, N.S.W: Spinney Press, 2008. ISBN 978-192-0801-830.

⁹⁵ Brazílie. CONSTITUIÇÃO DA REPÚBLICA FEDERATIVA DO BRASIL DE 1988. In: 1988. Dostupné z: http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/constituicao/ConstituicaoCompilado.htm

⁹⁶ SHECAIRA, Sergio. Brazil / criminal responsibility of minors in national and international legal orders. *Revue internationale de droit pénal / dirigée par J.A. Roux, L. Hugueney, H. Donnedieu de Vabres* [online]. 2004, č. 75 [cit. 2012-03-11]. ISSN 0223-5404. DOI: 0223-5404. Dostupné z:

http://www.cairn.info/load_pdf.php?ID_ARTICLE=RIDP_751_0201

⁹⁷ Cabral defende redução da maioridade penal para o Rio de Janeiro. *Folha Online* [online]. 2007[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www1.folha.uol.com.br/folha/cotidiano/ult95u131534.shtml>

⁹⁸ Reforma da idade penal (Brasil). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: [http://pt.wikipedia.org/wiki/Reforma_da_idade_penal_\(Brasil\)](http://pt.wikipedia.org/wiki/Reforma_da_idade_penal_(Brasil))

Iránská islámská republika již svým oficiálním názvem naznačuje, že základy pro trestní právo vychází ze systému náboženského práva šaría.⁹⁹ U Iránu je to navíc jediný pramen práva. Do 7 let věku není dítě odpovědné vůbec, ale je možno požadovat náhradu škody po jeho rodičích. Velkou úlohu hraje v právu šaría puberta. Mezi věkem sedm let a nástupem puberty lze dítě trestat mírnými tresty. Po dosažení puberty jsou mladiství již plně odpovědní. V Iránu se rozlišuje pohlaví, protože dívky vstupují do puberty dříve, nesou trestní odpovědnost již od 9 let věku. U chlapců je to až po dosažení 15 let. Ve skutečnosti je to ještě dřív. V Iránu se totiž nepočítají solární, ale lunární roky, což u dívek znamená přibližně 8 let a 9 měsíců a u chlapců 14 let a 7 měsíců.¹⁰⁰

Spojené státy americké (USA) jsou složené z 50 států. Kriminalita má v USA klesající tendenci již téměř 20 let. Přesto je zde nejvíce uvězněných lidí na světě. Celkem je ve vazbě a vězení 2 284 900 lidí.¹⁰¹ Osob mladších 20 let je uvězněno 86 927. Výjimkou není zatčení dětí mladších 12 let.¹⁰² Vzhledem k právnímu systému USA a odlišnému přístupu jednotlivých států k juvenilní kriminalitě, nelze hovořit o jednotné VHTO. Řada států nemá ani „minimální“ VHTO stanovenou. Obecně lze konstatovat, že do 7 let věku není dítě trestně odpovědné, ale odpovědní mohou být jeho rodiče. Mezi 7 až 15 lety podléhají soudům pro mladistvé. Děti ve věku 12 až 18 let sice podléhají soudům pro mladistvé, ale existuje stále větší snaha řešit jejich závažné trestné činy před soudy určené dospělým.¹⁰³ Do roku 2005 bylo dokonce možné mladistvého odsoudit k trestu smrti. Zlom nastal v případě *Roper v. Simmons*, kdy bylo konstatováno, že je zakázáno vykonávat trest smrti u pachatelů, kteří v době spáchání zločinu nedosáhli 18 let věku. V novodobé historii byly takové popravy běžné (např. Sean Sellers, 16 let starý pachatel, popraven v roce 1999). Poslední poprava mladistvého proběhla v roce 2003.¹⁰⁴

⁹⁹ Tresty podle práva šaría - ukamenování, bičování nebo useknutí ruky. ČT24 [online]. 2009[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/52457-tresty-podle-prava-saria-ukamenovani-bicovani-nebo-useknuti-ruky/>

¹⁰⁰ CIPRIANI, Don. *Children's rights and the minimum age of criminal responsibility: a global perspective*. Burlington, VT: Ashgate Pub., c2009, s. 101. ISBN 07-546-9447-X.

¹⁰¹ GLAZE, Lauren. *Correctional Populations in the United States, 2009*. Lauren E. Glaze [online]. 2010[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/cpus09.pdf>

¹⁰² SNYDER, Howard. *Arrest in the United States, 1980-2009*. Bureau of Justice Statistics [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/aus8009.pdf>

¹⁰³ Minor Crime Is a Major Ordeal. Findlaw [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://criminal.findlaw.com/-crimes/juvenile-justice/when-minor-commits-crime.html>

¹⁰⁴ DEATH PENALTY INFORMATION CENTER. *Execution of Juveniles in the U.S. and other Countries* [online]. 23.2.2011 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.deathpenaltyinfo.org/execution-juveniles-us-and-other-countries>

6 Věková hranice trestní odpovědnosti v České republice

Tato kapitola obsahuje pojednání o hranici trestní odpovědnosti v ČR. Je zde popsán vývoj legislativy v oblasti trestního práva a současné legislativní podmínky pro řešení kriminality mladistvých. Kapitola je důležitá pro dobrou komparaci názorů na VHTO. Řada lidí totiž v problematice trestní politiky zaměřené na mladistvé nemá dostatečný přehled, a proto často podpírá svoje názory chybnými argumenty.

6.1 Historie trestní odpovědnosti v České republice

Při pohledu do historie můžeme konstatovat, že legislativa ve věcech mládeže prodělala během posledních 200 let do té doby nevídaný vývoj. Dříve byli děti a mladiství stavěni na roveň s dospělými. V roce 1852, v době bachovského absolutismu, byl vydán průlomový Trestní zákon, patent číslo 117. Tento zákon stanovil VHTO na 14 let věku a obsahoval i polehčující okolnosti týkající se věku provinilců do 20 let věku. Na svoji dobu to byl poměrně moderní zákon, který zůstal platný až do vytvoření a přijetí Trestního zákona č. 86/1950 Sb. Mezitím se však Československo připojilo k Ženevské deklaraci práv dítěte z roku 1924 a vydalo Zákon č. 48/1931, o trestním soudnictví nad mládeží.¹⁰⁵

Tento zákon platil do roku 1939, kdy po vzniku Protektorátu Čechy a Morava bylo obyvatelstvo rozděleno do tří skupin. Pro říšské občany platily říšské zákony, pro původní obyvatelstvo pak jejich původní zákony. Pro židovskou mládež platily tzv. norimberské rasové zákony. Pokud se však obyvatel Protektorátu dopustil trestného činu proti Německé říši, bylo o jeho vině a trestu rozhodováno podle přísných říšských zákonů.¹⁰⁶

Zákon č. 48/1931 Sb. stanovoval VHTO na 14 let věku a definoval mladistvého jako toho, kdo dovrší 14 let a nedokoná 18 let věku. Mladiství již spadali (kromě pár odchylek) pod zákony upravující tresty pro dospělé. Tresty se pohybovaly až do „hořejší“ hranice 5 let odnětí svobody nepodmíněně. V případě provinění, za které se ukládal trest smrti či doživotí, bylo možné mladistvého odsoudit nejvýše k 10 letům odnětí svobody nepodmíněně. Pokud mladistvý dovršil 16 let, mohl mu být uložen nejvyšší trest 15 let vězení. Zákon v zájmu zkrácení trestního řízení zjednodušoval trestní proces. Byly zřízeny soudy pro mládež, které však nebyly organizačně samostatné. U krajských soudů rozhodovaly senáty, které se skládaly

¹⁰⁵ KARABEC, Zdeněk. *Trestní politika a její realizace v oblasti trestní justice*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 320 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3380-717.

¹⁰⁶ ŠÁMAL, Pavel et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 11. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 80-717-9829-0.

ze dvou soudců a jednoho přisedícího, u okresních soudů byl jediný soudce pro mládež.¹⁰⁷ Velký význam se kladl na výběr soudců mládeže, protože zákonodárce jasně deklaroval snahu upřednostnit výchovu před represí. Z toho důvodu byli do těchto funkcí ustanovováni lidé, kteří měli odborné pedagogické vzdělání.¹⁰⁸

V roce 1948 byl sice vydán trestní zákon č. 88/1948, kterým se zpřísnily trestní normy v oblasti peněžitých trestů, ale jinak nic významného neměnil. O dva roky později byl během tzv. právníké dvouletky přijat nový trestní zákon č. 86/1950, který VHTO zvýšil na 15 let. Důvodem ke zvýšení VHTO bylo prodloužení povinné školní docházky ze 14 na 15 let věku. Nový trestní zákon zároveň zrušil v té době stále kvalitní zákon č. 48/1931 Sb. Legislativci ustanovení o trestání mladistvých implementovali přímo do trestního zákona. Mladistvým se ukládal maximální trest ve výši poloviny horní hranice běžné výměry pro dospělé, přičemž trest nesměl převyšovat 5 let, dolní hranice byla jeden rok. Místo výjimečného trestu a trestu smrti se mladistvým vyměřoval trest odnětí svobody až 15 let, v případě vojáka až 25 let. Snížení takto vysokých trestů bylo zákonem vyloučeno.¹⁰⁹

Později byl přijat trestní zákon č. 140/1961, který VHTO nezměnil. Nový trestní zákon snížil trestní sazby u těch trestných činů, za které se ukládal trest smrti. Nově mohl soud uložit mladistvému trest odnětí svobody v rozmezí od 5 do 10 let. Výkon trestu odnětí svobody byl upraven zákonem o výkonu trestu odnětí svobody č. 59/1965 Sb. Mladiství vykonávali trest odnětí svobody odděleně od dospělých v nápravně výchovných zařízeních. Mladiství mohli požádat o podmíněné propuštění na svobodu již po uplynutí jedné třetiny trestu. Zákon pamatoval i na děti, které dovršily 12 let, ale nedovršily 15 let života a spáchaly trestný čin, za který se běžně uděloval výjimečný trest. V takovém případě bylo možné dítě odsoudit v občanskoprávním řízení k ochranné výchově.

6.2 Vývoj situace před přijetím nového trestního zákoníku

Legislativa v oblasti trestního práva ČR prošla v nedávné době mnoha úpravami a ty se přímo dotkly trestní odpovědnosti dětí a mládeže. Trestní kodexy prošly od roku 1990 do roku 2006 celou řadou dílčích novelizací, konkrétně u trestního zákona to bylo 59 a u trestního řádu 43 legislativních změn. Více jak polovina byla iniciována jako reakce na

¹⁰⁷ SCHELLE, Karel a Ilona SCHELLEOVÁ. *Gerichtbarkeit in der Tschechischen Republik: (Geschichte, Gegenwart und Perspektiven)* = *Judiciary in the Czech Republic: (history, present and perspectives)*. 1. Aufl. München: GRIN, 2009, s. 136. ISBN 978-364-0400-614.

¹⁰⁸ ŠÁMAL, Pavel et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 12. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-1793-755.

¹⁰⁹ ČSR. Trestní zákon č. 86/1950. In: 1950, 39. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1950/sb39-50.pdf>

mění se nebo nově vznikající vztahy, jako zakotvení či vymezení definic či pojmů z trestní oblasti. Potvrzuje to, že trestní politika je do značné míry odrazem potřeby vyrovnat se se změnami ekonomickými a společenskými podmínkami ve všech oblastech společenského života.¹¹⁰

Transformace, která v Československu a později v ČR probíhala, měla za následek výrazný růst kriminality. *U dětí do 15 let oproti cca 4 tisícům trestných činů v roce 1990 dochází k největšímu nárůstu na konci 90. let – až o 300 %. V tzv. násilné trestné činnosti se jedná dokonce o nárůst 343 %. Připomeňme, že ve stejném období se snížil absolutní počet dětí v této věkové kategorii téměř o 200 tisíc dětí.*¹¹¹

Přestože kriminalita mládeže a úprava VHTO je často diskutované téma, realizovaných návrhů ze strany zákonodárců na její změnu bylo poměrně málo. V roce 1993 byl podán v poslanecké sněmovně Parlamentu ČR pozměňovací návrh k zákonu č. 290/1993 Sb., který mimo to, že obsahoval obnovení trestu smrti v systému práva, snižoval VHTO na 10 let. Pozměňovací návrh byla iniciativa poslance za republikánskou stranu a schvalovacím procesem neprošla. Přestože všeobecný názor byl takový, že snížení VHTO může být jedním z řešení, k větší iniciativně nedošlo. Pomalu však odstartovala debata o přijetí opatření ve vztahu k juvenilní kriminalitě. K tématu se začali vyjadřovat odborníci např. z řad vrchních státních zástupců. V Praze označili tehdejší platnou legislativu za dostačující a snížení VHTO označili za „nepřiměřený důraz na trestní represí“. V Olomouci však zavládl opačný názor – ke snížení se vyjádřili v tom smyslu, že jej spíše vítají. Argumentem byl nárůst juvenilní kriminality, závažnost trestných činů a v mnoha případech naprosté vědomí beztrestnosti.¹¹²

Další návrh na snížení VHTO z 15 na 14 let byl podán v roce 2002 skupinou poslanců za ODS. Argumentovali tím, že jejich návrh reaguje na požadavky odborníků z řad pedagogů a že jejich řešení by přispělo ke snížení problémů s juvenilní kriminalitou. Návrh byl zamítnut jako nekomplexní, zejména z toho důvodu, že nebyl dostatečně projednán na politické úrovni. Dle tehdejšího ministra spravedlnosti Pavla Rychetského bylo téma snížení VHTO pouze odsunuto na období blízké rekodifikace trestního zákona, se kterou se počítalo v roce 2003. Diskuze na odborné úrovni však probíhaly dále a to ve stále větší intenzitě. Do diskuze se zapojili i sexuologové, kteří se vyjadřovali i ke snížení hranice pro povolený

¹¹⁰ KARABEC, Zdeněk, *Trestní politika a její realizace v oblasti trestní justice*. 2008, s. 93.

¹¹¹ MICHALÍK, Jan. *Má škola začít plést bič? – k novému zákonu o trestání dětí a mladistvých*. *Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy*. Praha: GNOSIS, 2003(24).

¹¹² KOPEČNÁ, Bohumíra. *O trestné činnosti páchané mladistvými a nedospělci*. *Policista* [online]. 1998(6) [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/prilohy/pril11.html>

sexuální styk. Přední čeští sexuologové a gynekologové se vyjadřovali v tom smyslu, že snížení hranice o jeden rok nevidí jako problém a mnozí byli schopni najít i několik pozitiv.¹¹³

V roce 2004 nabývá účinnosti nový zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a změně některých zákonů. Tento speciální zákon, který byl přijat po dlouhých peripetiích, řeší problematiku trestné činnosti dětí a mladistvých. Problém však nastává u pachatelů závažných trestných činů, kteří v době spáchání činu nedovršili 15 let věku, protože takovým pachatelům lze uložit pouze ochrannou léčbu, která může trvat maximálně do 19 let věku pachatele. Poté je léčba nepovinná a pachatel opouští brány léčebny s čistým trestním rejstříkem. Z těchto důvodů se dále vede diskuze na téma snížení VHTO.

V legislativním procesu při schvalování nového trestního zákoníku v letech 2005 až 2006 byla VHTO rovněž jedním z témat. Samotný návrh obsahoval snížení VHTO na 14 let věku. Místopředseda poslanecké sněmovny Jan Kasal v debatě při projednávání zákona navrhoval, aby se hranice snížila dokonce na 13 let věku. Argumentoval tím, že tato hranice je přijatelná i pro samotné děti.¹¹⁴ Novela však kompletním schválením neprošla.

V roce 2007 nový ministr spravedlnosti Jiří Pospíšil představil svůj návrh nového trestního zákoníku, který obsahoval snížení VHTO na 14 let. Návrh počítal i s tím, že 14letým již bude vydáván občanský průkaz a o rok bude rovněž snížena hranice pro první dovolený sex. Za svůj návrh na snížení VHTO byl ministr kritizován jak z řad opozice, tak z řad koaličních partnerů. Návrh byl v rozporu se stanoviskem vlády, vládní legislativní rady, ústavně-právního výboru Poslanecké sněmovny a dokonce i horní komora Parlamentu vyjádřila nechuť schvalovat takový zákon. Pravdivý byl zcela jistě i argument, že ČR by tím porušila mezinárodní dohody, ke kterým se zavázala.¹¹⁵ Ministr tedy musel politickému tlaku částečně ustoupit. Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. byl schválen s tím, že ministr Pospíšil slíbil v brzké době vypracovat novelu trestního zákoníku, která hranici vrátí zpět na 15 let, ještě před nabytím účinnosti. Skutečně se tomu tak stalo až na základě novely trestního zákoníku, kterou vypracovaly poslankyně Zuzka Bebarová-Rujbrová a Kateřina Konečná. VHTO byla vrácena zpět na 15 let.

¹¹³ PERGL, Václav. Sexuologové jsou pro snížení věkové hranice sexu. *Novinky.cz*[online]. 15. 9. 2004 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/40019-sexuologove-jsou-pro-snizeni-vekove-hranice-sexu.html>

¹¹⁴ Poslanci snížili hranici trestní odpovědnosti na 14 let. *Novinky.cz* [online]. 30. 11. 2005 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/70974-poslanci-snizili-hranici-trestni-odpovednosti-na-14-let.html>

¹¹⁵ Zejména dohodu OSN týkající se dětských práv, konkrétně general comment no. 10: children's rights in juvenile justice.

Diskuze se však znovu rozpoutává poté, co je z ochranného léčení propuštěn 19 let starý dětský vrah z Kmetiněvsi, který jako 13letý zavraždil stejně starou spolužačku. Na svobodu vychází s čistým trestním rejstříkem a žádnou povinností podrobovat se dalšímu léčení či kontrole ze strany státu.¹¹⁶ Tento deviant se skutečně po roce stráveném na svobodě přestal léčit. Reakcí na nedokonalost zákonů je sepsání tzv. Kmetiněvské výzvy, která požaduje snížení VHTO. Tuto petici podepsalo zhruba 560 tisíc lidí.¹¹⁷

Kmetiněvská výzva iniciovala aktivitu legislativců, kteří v roce 2011 vypracovali a následně schválili novelu ZSM,¹¹⁸ která problém dětských násilníků řeší neomezeně dlouhou detencí. Ochranné léčení tak lze teoreticky nařídit agresivním a nebezpečným pachatelům doživotně. V případě jejich propuštění na svobodu mají nově také záznam v rejstříku trestů.

V červenci 2011 se konalo veřejné slyšení ústavně právního výboru Senátu ČR na téma snížení VHTO, kterého se zúčastnili odborníci z řad policistů, státních zástupců, soudců, kriminologů a psychologů. Zazněla zde spousta zajímavých názorů a postřehů. Jedním z nich je upozornění na fakt, že zvýšení trestních sazeb u nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. za závažné trestné činy se nikterak nepromítlo do ZSM, protože zde je horní hranice stále 5, resp. 10 let odnětí svobody. Dále se účastníci shodli na tom, že současná legislativa je dostatečná, trend klesající kriminality mládeže je uspokojivý a není důvod ke snižování VHTO. Změna VHTO by totiž automaticky nemusela znamenat zlepšení současného stavu a naopak by s sebou mohla přinést vyšší finanční náklady státu na umístění dětí do vězení a jejich následnou resocializaci.¹¹⁹

6.3 Aktuální legislativa v ČR

V ČR není dle § 25 trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. trestně odpovědný ten, kdo v době spáchání činu nedovršíl 15. rok svého věku. Za spáchaný trestný čin může být mladistvý odpovědný až den následující po 15. narozeninách, protože 15. rok věku je dovršen až uplynutím 24. hodiny takového dne. V ZSM je odpovědnost řešená v § 5, kde se uvádí, že není možné hnát k trestní odpovědnosti mladistvého, jenž nedosahuje takové rozumové

¹¹⁶ ZEMANOVÁ, Jana. Vrah z Kmetiněvsi je na svobodě. *Český rozhlas* [online]. 2010[cit. 2012-03-10]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/spolecnost/_zprava/685761

¹¹⁷ ZELENÝ, Petr. Starosta Kmetiněvsi chce být prezident, sbírání podpisů se nebojí. *Idnes.cz* [online]. 2012[cit. 2012-03-10]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/starosta-kmetineves-ludek-kvapil-oznamil-kandidatura-na-prezidenta-1gn-/domaci.aspx?c=A120224_141542_domaci_zep

¹¹⁸ Zákon č. 301 ze dne 6. září 2011, kterým se mění zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

¹¹⁹ SENÁT ČR. *Veřejné slyšení na téma: Chceme stejný metr - tresty a legislativa* [online]. 12. 7. 2011 [cit. 2012-03-10]. Dostupné z: http://www.senat.cz/xqw/xervlet/psssenat/webNahled?id_doc=61104&id_var=51734

a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat nebezpečnost spáchaného činu nebo ovládat své jednání. Na rozdíl od nepřičetnosti, která je řešena v trestním zákoníku, kde je nepřičetnost projevem choroby, ZSM operuje s důsledky toho, že dospívání dítěte je proces, který neprobíhá u každého dítěte stejně. Aby mohlo dítě nést trestní odpovědnost, musí být na takovém stupni vývoje, kdy si je schopno uvědomit následky svého jednání a jeho společenskou nebezpečnost.¹²⁰

6.3.1 Soudní systém ve věcech mládeže

Soudnictví ve věcech mladistvých a ve věcech posuzování činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími 15 let vykonávají soudy pro mládež. Je vytvořena soustava speciálních soudů mládeže s tím, že jejich funkci plní specializované senáty a samosoudci obecných soudů. Lze vytvořit i zvláštní oddělení soudu. Tato soustava soudů bývá zřizována u příslušných soudů okresních, krajských, vrchních a nejvyššího soudu.¹²¹ Jsou-li pochybnosti o duševním zdraví mladistvého, přibírají se k vyšetření duševního stavu mladistvého dva znalci z oboru zdravotnictví se specializací na dětskou psychiatrii. V některých případech se mohou přibrat i znalci z oboru psychologie, se specializací na dětskou či vývojovou psychologii.¹²² Soudní řízení probíhá za podmínek stanovených občanským soudním řádem (zákon č. 99/1963 Sb.), pokud ZSM nestanoví jinak. Hlavní líčení a veřejné zasedání před soudem pro mládež v trestních věcech mladistvých se koná zásadně s vyloučením veřejnosti. Veřejné může být pouze na návrh mladistvého.¹²³

6.3.2 Trestní opatření ukládaná dětem a mladistvým

Mladistvým se za spáchané činy (provinění) ukládají dle § 10 ZSM tato opatření: a) výchovná opatření, b) ochranná opatření a c) trestní opatření. Výchovnými opatřeními jsou: a) dohled probačního úředníka, b) probační program, c) výchovné povinnosti, d) výchovná omezení, e) napomenutí s výstrahou.

Ochrannými opatřeními jsou: a) ochranné léčení, b) zabezpečovací detence, c) zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, d) ochranná výchova. V této části zákon doznal v roce 2009 změn, resp. změna nastala u trestního zákoníku č. 40/2009 Sb., kdy se nově zabezpečovací detence může ukládat na prakticky neomezeně dlouhou dobu. Vynikající

¹²⁰ ŠÁMAL, Pavel et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2007, s. 40.

¹²¹ ŠÁMAL, Pavel et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2007, s. 7–19.

¹²² ŠÁMAL, Pavel et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2007, s. 597–600.

¹²³ ZSM § 54., odst. 1).

zprávou je, že zákon lze uplatnit zpětně a nelze tedy rozhodnutí přezkumných orgánů napadnout pro retroaktivitu. S tímto se potýkaly soudy v Německu a případ tehdy skončil až u Soudu pro lidská práva.

Trestní opatření jsou podle §24 odst. 1 ZSM: a) obecně prospěšné práce, b) peněžitě opatření, c) peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu, d) propadnutí věci, e) zákaz činnosti, f) vyhoštění, g) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, h) odnětí svobody na zkušební dobu s dohledem, i) odnětí svobody nepodmíněně.

Obecně prospěšné práce lze mladistvým uložit ve výměře 50 až 200 hodin. Lze je kombinovat s výchovnými opatřeními. Při ukládání tohoto opatření se bere v úvahu zdravotní stav mladistvého a charakter práce, který nesmí ohrožovat zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj. V případě nevykonání tohoto trestního opatření ve stanovené lhůtě se opatření přemění v trestní odnětí svobody, přičemž každá i jen započatá hodina se počítá jako jeden den odnětí svobody.

Peněžitě opatření ve výměře od 1000 Kč do 500 000 Kč lze uložit jen mladistvému, který je výdělečně činný nebo to jeho majetkové poměry umožňují.

Trestní opatření odnětí svobody se stanovuje podle sazeb v trestním zákoníku. Tyto sazby se pro mladistvé snižují na polovinu, přičemž horní hranice nesmí převyšovat pět let. Při spáchání provinění, za které trestní zákoník dovoluje uložit výjimečný trest, lze mladistvému uložit odnětí svobody na pět až deset let. Sazby trestních opatření, které jsou mladistvým ukládány lze na základě rozhodnutí soudu mimořádně snížit i pod dolní hranici. Výkon odnětí svobody se řídí pravidly, která jsou uzpůsobena ochraně mladistvých – mladiství jej vykonávají odděleně od dospělých.

Týká-li se rozhodování případu dítěte, které nedovršilo 15. rok věku, uplatňuje se ustanovení § 93 ZSM, které umožňuje uložit ochranné léčení dítěti, které se dopustilo činu. Jak již bylo v podkapitole 6.2 popsáno, je možné uložit ochrannou výchovu na prakticky neomezenou dobu, což svým způsobem může být i přísnější trest než odnětí svobody nepodmíněně.

7 Empirická část

Empirická část diplomové práce se zabývá názory dětí a mladistvých na hranici trestní odpovědnosti, což je i samotný název práce. V roce 2005 se výzkumem veřejného mínění v této oblasti zabývalo např. Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR u respondentů starších 15 let¹²⁴ a v roce 2010 IKSP rovněž mezi respondenty ve věku od 15 let.¹²⁵ Tento výzkum je tedy ojedinělý tím, že dává prostor respondentům, kteří jsou věkově pod touto hranicí.

7.1 Cíl empirické části

Cíl empirické části vychází z hlavního cíle diplomové práce. Ten si klade za cíl zjistit, zda jsou žáci Základní školy Svisle Přerov a studenti Střední technické školy Moravská Třebová informováni o kriminalitě a trestní odpovědnosti, zdali znají správnou výši VHTO, jsou si vědomi svojí trestnosti a jaký mají názor na výši VHTO.

Zvolena byla následující hypotéza:

Pracovní hypotéza „H“:

Respondenti mladší 15 let mají menší znalost o trestní odpovědnosti, než respondenti starší 15 let.

7.2 Charakteristika a popis zkoumaného souboru

Zkoumaný soubor respondentů byl stanoven v souladu s tématem práce. Rozhodujícím byl především věk. Děti a mladiství jsou pojmy, které jsou definovány v první kapitole diplomové práce. Je patrné, že věkově jsou tyto pojmy dosti rozsáhlé. Lze sem zahrnout děti od narození až do dospělosti. Vývoj názorů a postojů u dětí je však s jistou spolehlivostí měřitelný až od určitého věku. Problematika vývoje názorů a postojů je podrobně popsána ve třetí a čtvrté kapitole. Z tohoto důvodu bylo rozhodnuto, že respondenty nebudou děti mladší než 12 let. Zároveň existuje určitá pravděpodobnost, že s rostoucím věkem dětí poroste i jejich znalost trestní politiky. Proto byl stanoven i věkový strop, a to na 18 let.

¹²⁴ ČERVENKA, Jan. Postoj k trestu smrti a názory na snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. *Tisková zpráva* [online]. 2005[cit. 2012-03-12]. Dostupné z: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100478s_ob50502.pdf

¹²⁵ ZEMAN, Petr. *Názory a postoje občanů v oblasti trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, 130 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3380-984. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/373.pdf>

Výzkumu se zúčastnili žáci II. stupně Základní školy Svisle Přerov a studenti Střední technické školy Moravská Třebová. Celkem bylo vybráno od těchto respondentů 190 dotazníků (z 210 vydaných). Věkové složení a pohlaví respondentů vyjadřují následující dvě tabulky.

věk	relativní četnost	absolutní četnost (%)
12 let	45	23,7
13 let	41	21,6
14 let	43	22,6
15 let	26	13,7
16 let	8	4,2
17 let	16	8,4
18 let	11	5,8
celkem	190	100,0

pohlaví	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) chlapec	91	47,9
b) dívka	99	52,1
celkem	190	100

7.3 Použitá metoda a zpracování dat

Po zvážení všech okolností byla zvolena kvantitativní metoda sběru dat – dotazník.¹²⁶ Na základě zformulovaných cílů, kterých chtěl výzkum dosáhnout, byl sestaven dotazník, jehož otázky se přímo či nepřímo vztahovaly k tématu práce. S výjimkou prvních dvou otázek, které zjišťují věk a pohlaví dítěte je každá otázka zaměřena na trestní politiku a vybrané otázky se přímo týkají VHTO. Otázky, které se VHTO týkají nepřímo, bylo nutno do dotazníku zařadit, aby se daly jednotlivé otázky v kontextu trestní politiky porovnávat a vyhodnocovat.

Část otázek zjišťující znalosti dětí v oblasti trestní politiky a základů práva byla zařazena z důvodu zjištění schopnosti orientace dětí v této problematice. Tyto otázky byly zařazeny po konzultaci s odborníky z řad pedagogů a ve finále korigovány po konzultaci se školní metodičkou prevence na Základní škole (dále jen ZŠ) Svisle Přerov, Mgr. Pavlou Zbožínkovou, která zároveň vyučuje předmět občanská nauka.

Počet otázek v dotazníku byl stanoven s ohledem na efektivní využití času respondentů na 20.

¹²⁶ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

První dvě otázky zjišťují údaje důležité pro identifikaci závislosti vývoje názorů z hlediska pohlaví a věku. Otázka č. 3 se zabývá tím, zda se děti o problematiku kriminality a boje proti ní zajímají. Existuje předpoklad, že v této otázce budou převažovat spíše odpovědi typu b), c). Otázka č. 4 se zabývá subjektivním pocitem respondentů, zda mají dostatek informací o kriminalitě v ČR. Tato otázka byla zařazena, protože dostatek či nedostatek informací bezpochyby ovlivňuje názory a postoje respondentů na trestní politiku a VHTO.

Otázka č. 5 a 6 se dotazuje na informační zdroje, ze kterých respondenti čerpají informace o kriminalitě. I tento faktor může významně ovlivňovat utváření názoru na trestní politiku a VHTO. Kriminalita není neutrální a dotýká se emocionální složky jedince. Jak je pojednáno v podkapitole 3.2, média na tuto složku záměrně míří a snaží se ji ovlivnit. Jinými prostředky působí televize, jinými zase rozhlas. Předmětem výzkumu není rozebírat jednotlivá média a jejich působení, ale nastínit, kterým médiím respondenti dávají přednost. Otázka č. 7 se dotazuje na četnost sledování černé rubriky (zpráv o kriminalitě) respondenty. Při sestavování dotazníku byl zvažován správný pojem pro zpravodajskou rubriku pojednávající o kriminalitě. Je pravdou, že černá kronika může zahrnovat i informace o neúmyslných trestných činech či tragických událostech. Na druhou stranu není obtížné se setkat s názorem, že vysílání jedné z nejčastěji sledovaných televizí je „jedna velká černá kronika“.

Otázka č. 8 zkoumá to, zda se respondenti někdy ve škole o kriminalitě a boji proti ní učili. V osnovách sice tento předmět přímo nefiguruje, nicméně základy práva se na školách vyučují od prvních ročníků II. stupně základní školy. Mnohé střední školy pak mají předmět právo zařazený do své výuky, což je případ i střední školy, kde výzkum proběhl. Existuje také varianta, že se respondenti mohli s výukou trestní politiky setkat při příležitosti přednáškové činnosti skupiny prevence Policie ČR.

Otázka č. 9 je koncipována jako otevřená a zjišťuje názory dětí na příčiny vedoucí ke kriminálnímu jednání. Jak je uvedeno v kapitole č. 2, příčiny vedoucí ke kriminálnímu jednání mohou působit na vývoj názoru na výši VHTO. Otázka č. 10 zjišťuje, zda mají respondenti přehled, co se vývoje kriminality v ČR týká. Trend, který je zdokumentovaný IKSP¹²⁷ naznačuje, že lidé jsou v tomto ohledu skeptičtí a většina z nich žije v přesvědčení, že v ČR kriminalita stoupá. Skutečnost je však taková, že v roce 2002 bylo v ČR zaznamenáno 372 341 kriminálních skutků. V roce 2011 bylo zaznamenáno 317 177 kriminálních skutků.

¹²⁷ ZEMAN, Petr, *Názory a postoje občanů v oblasti trestní politiky*. 2010, s. 51–53.

Mezi těmito dvěma roky tedy došlo ke snížení kriminality o 55 164 skutků, což je pokles o 14,8 %. Nejde o žádné výrazné snížení, nicméně lze konstatovat, že kriminalita v ČR mírně klesá.¹²⁸

Otázka č. 11 je znalostní otázka, u které se zjišťuje, zda respondenti vědí, kdo v ČR rozhoduje o vině a trestu za trestné činy. Z nabízených možností je jediná správná odpověď c) soudce. Listina základních práv a svobod ČR článku č. 40 odst. 1 uvádí, že: „jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy“. Totéž ustanovení obsahuje i Ústava ČR v článku č. 90. Otázka č. 12 zjišťuje orientaci respondentů v legislativě. Dotazuje se na existenci zákona, který řeší kriminalitu dětí a mládeže, konkrétně tedy na zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a změně některých zákonů (soudnictví ve věcech mládeže). Tento zákon v legislativě ČR v minulosti chyběl, ale od roku 2004 je již součástí platného právního systému. Otázka č. 13 je otázka zjišťující znalost respondentů v oblasti trestního řízení. Zkoumá, co si respondenti vybaví pod pojmem „orgán činný v trestním řízení“. Jsou nabízeny možnosti, z nichž 3 jsou správné a 3 chybné. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním pojem orgán činný v trestním řízení používá ve svých ustanoveních pro toho, kdo provádí úkony trestního řízení. Jsou jimi policejní orgán, soud a státní zástupce. Z nabízených odpovědí tedy možnosti a) b) c).

Otázka č. 14 zjišťuje zkušenost respondentů s vyšetřováním trestného činu. Otázka byla záměrně formulována zjednodušenou formou a tak, aby nezjišťovala viktimizaci respondenta. Respondent však může mít zkušenost i s vyšetřováním trestného činu z pozice pachatele trestného činu. I přesto lze konstatovat, že jakákoliv zkušenost s vyšetřováním trestného činu může formovat názor na trestní politiku státu a VHTO.

Otázka č. 15 se dotazuje na znalost správné výše zletilosti. V ČR se nabývá dovršením 18 let věku. Předčasně ji lze nabýt pouze vstupem do manželství, ne však dříve než v 16 letech věku. I přes takto předčasně nabytou zletilost však jedinec nepozbývá právní ochrany zaručené legislativou, kterou by měl jako dítě do 18 let věku. Tento věk je také významný z toho důvodu, že je spjatý s volebním právem, možností legálně konzumovat alkohol a tabák a s možností získat řidičské oprávnění skupiny B.

Otázka č. 16 zjišťuje u respondentů znalost správné výše VHTO, která je v ČR stanovena na 15 let věku. Z důvodu co největší objektivity nebyla respondentům

¹²⁸ MINISTERSTVO VNITRA. *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2010* [online]. 2011[cit. 12.3.2012]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/iii-zprava2010-pdf.aspx

nabízena žádná možnost. Tato otázka se vztahuje k pracovní hypotéze. Na základě ní budeme ověřovat platnost hypotézy.

Otázka č. 17 zjišťuje názor dětí a mladistvých na přiměřenost VHTO. Otázka č. 18 volně navazuje na předchozí otázku. Má otevřenou formu a dává prostor respondentům stanovit, jaká VHTO by byla dle jejich názoru lepší. Otázka předpokládá, že respondent zná správnou výši VHTO. Otázka č. 19 je určena respondentům, kteří by výši VHTO změnili. Zjišťuje, z jakých důvodů by takto respondenti učinili. Tato otázka je otevřená a dává respondentům prostor uvést i více možností.

Otázka č. 20 zkoumá znalosti respondentů v oblasti trestního práva. Tresty jsou stanovovány dle Trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. a v případě mladistvých dle ZSM, zákon č. 218/2003 Sb. Otázka se respondentů dotazuje, jaký nejvyšší trest může mladistvý v ČR dostat. Lze vybrat ze čtyř nabízených možností, z nichž správná je odpověď c) 10 let vězení. Nutno však poznamenat, že dle ustanovení ZSM č. 218/2003 Sb., § 31 odst. 3. jde o trest výjimečný.

Závěrem dotazníku bylo zařazeno poděkování respondentům za čas a zájem věnovaný vyplňování dotazníku. Zároveň bylo respondentům sděleno, že pokud by chtěli dopsat či vyjádřit svůj názor na VHTO, kriminalitu v ČR, boj proti kriminalitě v ČR mohou tak učinit na poslední volnou stranu dotazníku.

Zpracování vyplněných dotazníků proběhlo bezprostředně po jejich získání z obou škol, což bylo v průběhu jednoho kalendářního týdne. K vyhodnocení bylo použito střídavě dvou počítačů, do kterých se zaznamenávaly odpovědi na jednotlivé otázky. Pro samotné výpočty a tvorbu tabulek a grafů byl použit tabulkový procesor Microsoft Excel pracující pod operačním programem Microsoft Windows XP a Microsoft Windows 7.

7.4 Popis vlastní empirické části, organizace, průběh

Přípravě na tvorbu dotazníku a samotnému získání dat bylo věnováno nejvíce času z celé empirické části. V průběhu tvorby se 4krát změnil obsah otázek a 3krát se měnila struktura celého dotazníku tak, aby byl přehledný a přiměřený věku respondentů. Vypuštěna byla otázka dotazující se respondentů na jejich povědomí o nemoci vedoucí k páchání trestné činnosti. Bylo zvažováno zařazení otázky zjišťující původ dítěte (město vs. vesnice), ale nakonec se tato otázka ukázala jako nadbytečná a nebyla zařazena.

Z důvodů zpřesnění dotazníku a předejití případným možným chybám, bylo rozhodnuto o provedení předvýzkumu. Ten proběhl u 9. ročníku v době výuky předmětu

občanská nauka, 4 dny před spuštěním samotného výzkumu, kdy se autor diplomové práce osobně dostavil na ZŠ Svisle. Dětem se představil, prozradil jim účel návštěvy, rozdál jim dotazníky s poučením a zdůraznil, že dotazník je dobrovolný, anonymní a nebude se známkovat. Poznámka o anonymitě dotazníku byla zdůrazněna opakovaně. Pro potřeby ZŠ Svisle byli žáci požádáni, ať v záhlaví dotazníku uvedou svůj ročník a třídu. Dosažené výsledky jednotlivých tříd nejsou pro samotný výzkum důležité a v diplomové práci nejsou uvedeny. Po předchozí dohodě však byly zpracovány pro vnitřní potřebu ZŠ Svisle.

V průběhu předvýzkumu byly zodpovězeny dva dotazy. Jeden se týkal otázky č. 14 (Setkal/a jsi se někdy s vyšetřováním trestného činu?), kdy se jeden respondent dotazoval, zdali se otázka týká vyšetřování přímo jeho osoby. Bylo mu odpovězeno, že nikoliv a že má vybrat odpověď, o které si myslí, že je nejbližší pravdě či jeho přesvědčení. Nutno poznamenat, že tento respondent nad jednotlivými otázkami přemýšlel patrně více než ostatní a dotazník odevzdával mezi posledními. Druhý dotaz byl vznesen na otázku č. 11 (Kdo v ČR rozhoduje o vině a trestu za trestné činy?), kdy se respondent ptal na počet správných odpovědí. Bylo mu sděleno, že u této otázky je správná pouze jedna odpověď. Tam, kde je více správných odpovědí, je tato možnost uvedena v závorce za otázkou.

Během předvýzkumu byla rovněž sledována časová náročnost. Děti nebyly vystaveny časovému tlaku a byl jim dán dostatečný časový prostor na zodpovězení celého dotazníku. První respondent odevzdával dotazník po 12 minutách, poslední po 23 minutách. Většina dotazníků byla odevzdána po 18 minutách. Po odevzdání posledního dotazníku bylo zjišťováno, která otázka byla z pohledu respondentů pocíťována jako nejnáročnější a která jim činila při odpovídání problémy. Respondenti žádnou konkrétní otázku za náročnou nepovažovali a to ani při dotazu na obtížnost otázky č. 13 (Kdo všechno je „orgán činný v trestním řízení“?). Následně došlo ke stručnému výkladu otázek zjišťujících znalostní orientaci respondentů v oblasti trestní politiky. Během celého zbytku vyučovací hodiny proběhla krátká přednáška na téma stát a bezpečnostní složky státu. Na základě subjektivního pocitu autora lze konstatovat, že atmosféra ve třídě byla klidná, respondenti po celou dobu předvýzkumu i po něm dávali pozor, nevyrušovali a hodina měla spád. Vyhodnocení výsledků z předvýzkumu proběhlo krátce poté a vzhledem k tomu, že dotazník už nedoznal žádných změn, byly tyto výsledky zahrnuty do celkových výsledků.

Následně byla další část dotazníků rozdána zprostředkovaně pomocí tazatelů ostatním respondentům. Bylo nutno přihlídnout k tomu, že v únoru, kdy došlo k realizaci, probíhají jarní prázdniny v různých městech v jinou dobu. Pro maximální objektivitu bylo vybráno

takové datum, aby mohla realizační část proběhnout ve stejném termínu na obou školách, a nedošlo ke kolizi s jarními prázdninami v některé škole.

7.5 Vlastní výsledky

Celkové výsledky dotazníků jsou vyjádřeny v tabulkách, ve kterých je uvedeno, kolik respondentů uvedlo konkrétní odpověď. U otázek č. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18 a 20 jsou počty respondentů a četnosti jejich odpovědí vyjádřeny v procentech z celkového počtu respondentů účastnících se výzkumu. Procenta jsou zaokrouhlena na jedno desetinné místo.

U otázek otevřených, bez nabídky odpovědí a tam kde byla respondentům dána možnost vyjádřit svoji odpověď více možnostmi, jsou uvedeny pouze četnosti odpovědí, protože vyjádření v procentech by neodpovídalo poměru části k celku. Jde o otázky č. 6, 9, 19.

Otázka č. 3 Zajímáš se o problematiku kriminality a boje proti ní v ČR?

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) rozhodně ano	7	3,7
b) spíše ano	53	27,9
c) spíše ne	112	58,9
d) rozhodně ne	18	9,5
celkem	190	100,0

Otázka sledovala zájem o oblast problematiky kriminality a boje proti ní. 31,6 % respondentů, kteří se výzkumu zúčastnili, se o problematiku kriminality a boje proti ní rozhodně či spíše zajímá. Naproti tomu 68,4 % respondentů uvedlo, že se o tuto problematiku rozhodně či spíše nezajímá.

U této otázky existovala před spuštěním výzkumu domněnka, že pro děti není tato problematika příliš zajímavá. Ta se potvrdila. Je pravděpodobné, že se zájem o tuto problematiku bude zvyšovat s věkem, protože z řad středoškoláků se kladně k položené otázce vyslovilo o 10 % více respondentů než z řad žáků základní školy.

Otázka č. 4 Máš dostatek informací o kriminalitě v ČR?

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) rozhodně ano	13	6,8
b) spíše ano	58	30,5
c) spíše ne	57	30,0
d) rozhodně ne	10	5,3
e) nevím	52	27,4
celkem	190	100,0

Otázka se dotazovala na subjektivní pocit respondentů, zda mají dostatek informací o kriminalitě v ČR. 37,3 % respondentů uvedlo, že má rozhodně či spíše dostatek informací o kriminalitě v ČR. Naopak spíše či rozhodně nemá dostatek informací o kriminalitě 35,3 % respondentů. 27,4 % respondentů uvedlo, že neví, zda má dostatek informací. Odpovědi jsou skutečně závislé na sebevědomí respondentů, protože i ten, kdo se o problematiku často a intenzivně zajímá, může nabýt dojmu, že čím více informací má, tím více zjišťuje, že problematika je natolik rozsáhlá, že se nedá zcela úplně pojmout. Jak je již popsáno v podkapitole 3.2, ne všechny informace jsou zveřejňovány, takže mít o něčem dostatek informací může být skutečnost velmi relativní.

Otázka č. 5 Uved', odkud čerpáš informace o kriminalitě v ČR?

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) televize	145	76,3
b) rozhlas	16	8,4
c) internet	116	61,1
d) denní tisk	29	15,3
e) odjinud	12	6,3
f) nesleduji (nečerpám)	20	10,5
kombinace a), c)	92	48,4

Respondenti svými odpověďmi uváděli, jaké preferují zdroje informací o kriminalitě v ČR. Byla jim dána možnost uvést více možností. Fenomémem dnešní doby je bezesporu televizní vysílání, zdatně mu však sekunduje internet. Naproti tomu výsledek u rozhlasu a denního tisku dává tušit, že děti nemají poslech rozhlasu a četbu novin v takové oblibě. Již při vyhodnocování předvýzkumu byla zaznamenána významná skupina respondentů, kteří častěji uváděli jako zdroj informací kombinaci televize a internetu. Pro zajímavost byla tedy vyhodnocena i kombinace.

Výsledky jsou bezesporu dané typem obtížnosti či pohodlnosti sledování jednotlivých médií. V tomto ohledu vede jednoznačně televize, která divákovi nabízí největší komfort. Internet zase nabízí čerstvé zprávy, které si může uživatel selektovat podle svých osobních preferencí. Zbývající média těmito výhodami nedisponují, a proto nejspíš nejsou u respondentů tak oblíbená.

Otázka č. 6 Jakou konkrétní stanici TV, rozhlasu, webu, denní tisk či jiný zdroj sleduješ?

médium	název, relativní četnost	název, relativní četnost	název, relativní četnost	název, relativní četnost
a) TV	Nova, 108x	Prima, 53x	ČT1 (ČT24), 33x	Prima Krimi zprávy, 7x
b) rozhlas	radio Impuls, 8x	Fajn rádio, 7x	rádio Haná, 3x	Český rozhlas, 2x
c) web	Seznam.cz, 69x	sociální sítě, 11x	Idnes.cz, 6x	Google.cz, 4x
d) denní tisk	Blesk, 13x	Přerovský deník, 11x	Mladá fronta Dnes, 8x	Právo, 3x
e) jiný zdroj	rodina a přátelé, 8x			

Respondenti měli uvést konkrétní značku či název jednotlivých médií. V tabulce jsou uvedeny názvy médií, které se v dotaznících objevily více než jednou. U televizí byl zaznamenán jedenkrát pořad 112 (Nova), u rozhlasových stanic jedenkrát rádio Ruby. U webových stránek je největší počet různých odpovědí. Jedenkrát jsou zaznamenány weby: Aktualne.cz, Atlas.cz, Centrum.cz a Romea.cz.

Celkem 11krát respondenti zmínili, že informace čerpají ze sociálních sítí. Zde se bohužel nedá rozlišit, jestli je informačním zdrojem konkrétní osoba, či zpravodajské médium. V poslední době se totiž i v ČR začíná prosazovat trend ze zahraničí, kdy do sociálních sítí začínají vstupovat zpravodajská média, která uživatelům nabízejí svoje informace aktivním způsobem 24 hodin denně.

Při specifikaci poslední možnosti, tj. jiného konkrétního zdroje, byly zmiňovány osoby z řad rodinných příslušníků a přátel. Stálo by za hlubší rozbor, proč tento zdroj uvedlo pouze 8 respondentů. Zpětně můžeme pouze spekulovat o tom, jaká část respondentů si na tento zdroj nevzpomněla a jaké části respondentů tento zdroj nepřišel důležitý.

Otázka č. 7 Jak často sleduješ černou kroniku ve zpravodajství (informace o kriminalitě)?

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) několikrát denně	8	4,2
b) jednou denně	22	11,6
c) jednou týdně	18	9,5
d) občas	81	42,6
e) nesleduji	61	32,1
celkem	190	100,0

Tato otázka zjišťovala, s jakou pravidelností sledují respondenti černou kroniku ve zpravodajství. Odpovědi do jisté míry korespondují s odpověďmi na otázku č. 3. Zarážející však je fakt, že téměř třetina respondentů uvedla, že tyto informace nesledují. Existuje tak domněnka, že pokud tito respondenti mohou sledovat zpravodajství pasivně, aniž by si uvědomovali konkrétní rubriku či typ zprávy. Mohou podléhat tzv. vlivu narkotizační disfunkce, o níž je pojednáno v kapitole č. 3.2.

Otázka č. 8 Učili jste se někdy ve škole o kriminalitě a boji proti ní?

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) ano	52	27,4
b) ano, ale už je to dlouho	41	21,6
c) ne	26	13,7
d) nevím	71	37,4
celkem	190	100,0

Otázka zjišťovala, zda se děti někdy v minulosti učily o kriminalitě a boji proti ní. Je pozitivní, že pouhých 13,7 % respondentů uvedlo, že ne. Jeden respondent přímo k zakroužkované odpovědi uvedl, že byl účastníkem přednášky o kriminalitě. Stálo by za to podrobně zkoumat, co konkrétně se děti o kriminalitě ve škole doví, nakolik jsou získané informace přínosné a efektivní. Efekt takové výuky se nemusí nutně projevit bezprostředně, ale třeba až s odstupem času. Proto by vyhodnocování efektivity bylo velmi obtížné.

Otázka č. 9 Jaké jsou podle tebe nejčastější příčiny kriminality?

odpověď	relativní četnost
nedostatek peněz, dluhy	41
drogy, alkohol	30
psychická nevyrovnanost, špatná psychika, duševní choroba, stres	17
špatný vzor v rodičích, špatná výchova v rodině	14
závist	6
rasismus, rasové předsudky	6
nuda, touha po adrenalinovém zážitku	5
navádění někoho	3
špatná politika státu	3
nezaměstnanost	3
nízké tresty	2
problémy ve škole	2
násilí v TV a počítačových hrách	2
touha (po moci a penězích)	2
vyřizování si účtů	1
nic (jen tak)	1
žárlivost	1
hádky	1
porušení zákonů	1
výchova, geny	1

Otázka dotazující se na nejčastější příčiny kriminality byla koncipována jako otevřená. Přestože odpovědi byly mnohdy různě formulované, daly se většinou zahrnout pod jednu konkrétní položku, kterých je 20. Respondenti napsali celkem 142 důvodů, z nichž nejčastěji uváděli nedostatek peněz. Vezmeme-li v úvahu, že nejčastějším typem kriminality je majetková,¹²⁹ dá se konstatovat, že nejčastější příčinou může být skutečně primárně či sekundárně nedostatek peněz. V průběhu sestavování dotazníku byla vypuštěna otázka, která se dotazovala respondentů, zda může být kriminální jednání nemoc. Jak z výsledků vyplývá, respondenti skutečně odpovídali, že jednou z příčin může být duševní onemocnění. 6 respondentů odpovědělo, že příčinou může být rasismus. Mezi účastníky empirické části byli i respondenti z řad menšin, nicméně někteří respondenti uváděli, že vidí problém hlavně u romské menšiny. Jeden respondent vidí jako hlavní příčinu kriminality porušení zákona. Dá se konstatovat, že tato odpověď je pravdivá, ale neodhaluje pravou příčinu porušení zákona.

¹²⁹ která v roce 2010 činila více než 65 % veškeré kriminality (MINISTERSTVO VNITRA. *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2010*).

Otázka č. 10 Kriminalita v ČR od roku 2002:

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) výrazně vzrostla	77	40,5
b) mírně vzrostla	41	21,6
c) zůstala na stejné úrovni	9	4,7
d) mírně klesla	2	1,1
e) výrazně klesla	0	0,0
f) nedokážu odhadnout	61	32,1
celkem	190	100,0

Otázka se dotazovala na vývoj kriminality od roku 2002 až do roku 2012, tedy jakým způsobem se vyvíjela v posledních 10 letech. Jak je výše uvedeno, nejbližší k pravdě je odpověď d). Takto odpověděli pouze dva respondenti. Potvrzuje se tak trend, že v této otázce jsou lidé spíše skeptičtí a nabývají pocitu, že bezpečnostní situace se zhoršuje. Velkou váhu má i odpověď f) nedokážu odhadnout, protože se dá interpretovat i tak, že respondenti nad otázkou uvažovali a nakonec se nemohli rozhodnout pro správnou odpověď.

Otázka č. 11 Kdo v ČR rozhoduje o vině a trestu za trestné činy?

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) policista	5	2,6
b) státní zástupce	8	4,2
c) soudce	171	90,0
d) starosta obce	0	0,0
e) prezident ČR	1	0,5
f) Evropská unie	1	0,5
neodpověděl/a	4	2,1
celkem	190	100,0

Otázkou se zjišťuje znalost respondentů v oblasti trestní politiky státu. Správná odpověď je pouze c) soudce. Jeden respondent k zakroužkované správné odpovědi uvedl, že o vině a trestu za trestné činy rozhoduje: „...také samozřejmě porota“. Celkové výsledky jsou zcela jednoznačné. Lze konstatovat, že drtivá většina respondentů ví, nebo správně tuší, že kdokoliv jiný než soudce, je za trestný čin potrestat nemůže.

Otázka č. 12 V řadě zemí platí zákon řešící kriminalitu dětí a mladistvých. Je takový zákon i v ČR?

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) ano	113	59,5
b) ne	19	10,0
c) nevím	58	30,5
Celkem	190	100,0

Otázka zjišťující znalost existence ZSM zák. č. 218/2003 Sb. Na základě výsledku lze konstatovat, že více jak polovina respondentů je správně přesvědčena o tom, že tento zákon, který řeší kriminalitu dětí a mladistvých, existuje. Bylo by zajímavé zjistit, zda je tato znalost respondentů ovlivněna tím, že na většinu z nich má tento zákon působnost.

Otázka č. 13 Kdo všechno je „orgán činný v trestním řízení“? (V této otázce je více správných odpovědí).

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) policejní orgán	120	63,2
b) soudy	144	75,8
c) státní zastupitelství	51	26,8
d) prezident ČR	13	6,8
e) vládní zmocněnec	11	5,8
f) ministr spravedlnosti	53	27,9
správná odpověď a) b) c)	19	10,0

Otázka zjišťující u respondentů znalost pojmu „orgán činný v trestním řízení“. Správně odpovědělo pouze 10 % respondentů. Otázka č. 13, kde byla zjišťována znalost pojmu „orgán činný v trestním řízení“, byla vážným kandidátem na otázku, která bude z dotazníku vyloučena pro svoji vysokou náročnost. Náročnost otázky se potvrdila, nicméně výsledky dávají určitou představu o nepříliš dobrých znalostech respondentů v této oblasti. Bylo by zajímavé položit respondentům otázku zaměřenou spíše na činnost státního zastupitelství, které jako orgán činný v trestním řízení opomíjeli.

Otázka č. 14 Setkal/a jsi se někdy s vyšetřováním trestného činu?

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) ano	71	37,4
b) ne	82	43,2
c) nevzpomínám si	37	19,5
Celkem	190	100,0

Otázka zjišťovala zkušenost respondentů s vyšetřováním trestného činu. S přihlédnutím k věku respondentů se zdá tento počet kladných odpovědí poměrně vysoký, nicméně nebylo zkoumáno z jaké pozice, situace či zkušenosti znalost pochází. Existuje však předpoklad, že během svého života se prakticky každý člověk setká s nějakou formou či fází vyšetřování trestného činu.

Otázka č. 15 Jaká je v ČR hranice zletilosti? (Zletilost = plná způsobilost k vlastním právním úkonům).

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) 14 let	2	1,1
b) 15 let	23	12,1
c) 16 let	1	0,5
d) 17 let	0	0,0
e) 18 let	162	85,3
f) 19 let	0	0,0
g) 20 let	1	0,5
h) 21 let	0	0,0
nevyplnil	1	0,5
celkem	190	100,0

Otázka zjišťovala mezi respondenty jejich znalost věku, od kterého je člověk v ČR zletilý. 85,3 % respondentů odpovědělo správně, což zcela jistě souvisí s tím, že děti nabývají práv, po kterých touží. U tří respondentů se z jejich odpovědí dalo vysledovat, že by hranici zletilosti snížili, protože v tom vidí, jak sami uvedli, např. možnost dřívější legální konzumace alkoholu a tabáku, či možnost vlastnit řidičské oprávnění skupiny B. Toto jsou také možné důvody, proč takový počet respondentů tuto pro ně magickou hranici dobře zná.

Otázka č. 16 Jaká je v ČR v současnosti věková hranice trestní odpovědnosti? Od kolika let?

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) 13 let	1	0,5
b) 14 let	1	0,5
c) 15 let	118	62,1
d) 16 let	3	1,6
e) 18 let	52	27,4
f) 20 let	1	0,5
nevím	14	7,4
celkem	190	100,0

Otázka dotazující se na znalost správné výše VHTO. Otázka č. 16 se dá označit za jednu z klíčových pro tento výzkum. I hypotéza byla postavena na vyhodnocení této otázky.

Vyhodnocení stanovené hypotézy:

Na základě stanovené pracovní hypotézy byla vypracována nulová a alternativní hypotéza:

Nulová hypotéza „ H_0 “:

Mezi skupinou respondentů mladších 15 let a starších 15 let nejsou ve znalostech o trestní odpovědnosti rozdíly.

Alternativní hypotéza „ H_A “:

Mezi skupinou respondentů mladších 15 let a starších 15 let jsou ve znalostech o trestní odpovědnosti rozdíly.

Postupováno bylo v souladu s požadavky kladenými na pedagogický výzkum.¹³⁰ Výsledky byly sestaveny do kontingenční tabulky. Z těch byl vytvořen i graf č. 1 a graf č. 2. Test významnosti byl proveden na hladině významnosti 0,05.

¹³⁰ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

Pro každé pole kontingenční tabulky byly vypočítány očekávané četnosti. Jsou uvedeny v závorce.

Věk/odpověď	12 - 14 let	15 - 18 let	χ^2	Celkem
Správná odpověď	69 (80,1)	49 (37,9)	1,54 + 0,65	118
Chybná odpověď	60 (48,9)	12 (23,1)	2,51 + 5,33	72
Celkem	129	61	10,03	190

Tabulka: Názory respondentů a jejich věk (očekávané četnosti)

Testové kritérium $\chi^2 = 10,03$

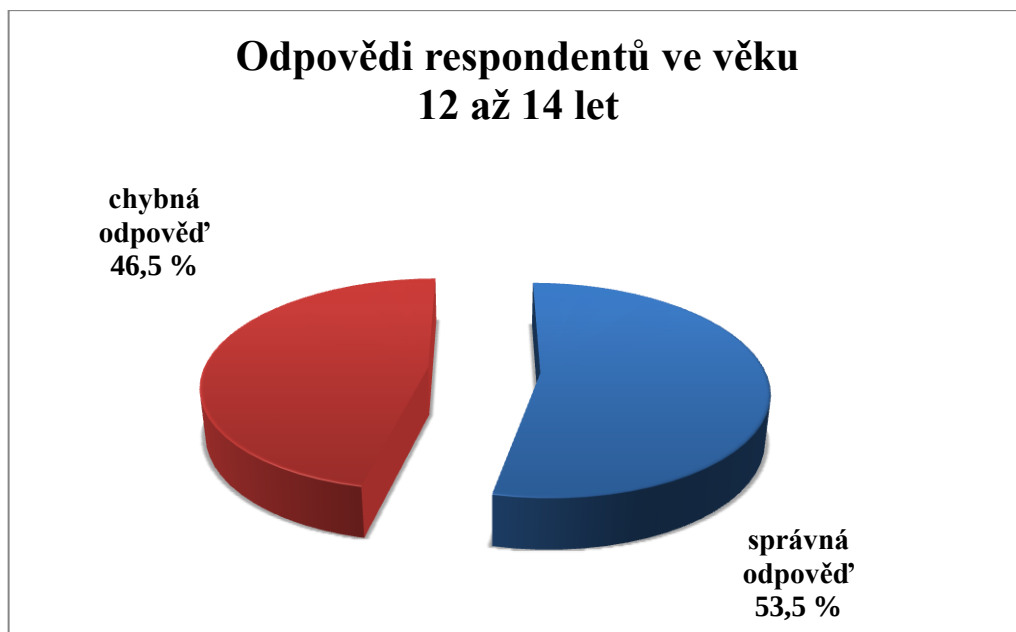
Počet stupňů volnosti testového kritéria $f=1$

Pro vypočítaný počet stupňů volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti nalézáme ve statistických tabulkách kritickou hodnotu $\chi^2_{0,05}(1) = 3,84$.

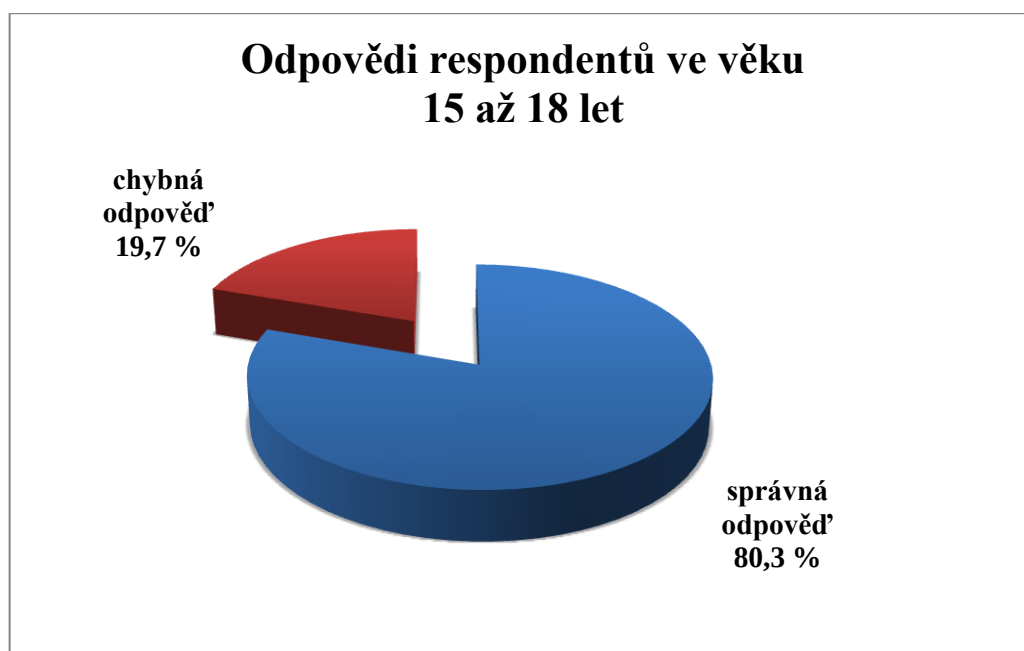
Zjišťujeme, že vypočítaná hodnota χ^2 je vyšší než hodnota kritická, a proto zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme alternativní.

H_A : Mezi skupinou respondentů mladších 15 let a starších 15 let jsou ve znalostech o trestní odpovědnosti rozdíly.

Tento závěr přitom přijímáme s jistotou 95 % (riziko omylu je 0,05= 5%).

Graf č. 1

Graf č. 2

Vzhledem k výsledkům, které jsou patrné jak z tabulky, tak z výšečových grafů, kdy ve věku 12 až 14 let znalo správnou odpověď 53,5 % respondentů a ve věku 15 až 18 let 80,3 % respondentů, můžeme přijmout pracovní hypotézu.

Respondenti mladší 15 let mají menší znalost o trestní odpovědnosti, než respondenti starší 15 let.

To, že znalost VHTO roste s věkem respondentů, není až takové překvapení. Pro respondenty mladší 15 let není tato otázka aktuální a nejspíš ani důležitá. Přesto mezi těmito respondenty zná správnou výši VHTO více než polovina z nich – což je pozitivní zjištění. Domníváme se, že i znalost respondentů starších 15 let v této oblasti jsou velmi dobré.

Otázka č. 17 Je hranice trestní odpovědnosti v ČR dobrá (přiměřená)?

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) ano, je dobrá, neměnil bych ji	102	53,7
b) ne, je špatná, měla by se snížit	25	13,2
c) ne, je špatná, měla by se zvýšit	63	33,2
celkem	190	100,0

Otázka zjišťovala názor dětí a mladistvých, zda je současná VHTO dobrá nebo špatná a zda by se měla změnit. Vnímání přiměřenosti VHTO je značně subjektivní a je ovlivněno mnoha faktory. Z odpovědí vyplývá, že více jak polovina respondentů je se současnou úpravou spokojená, což je poněkud nečekané zjištění. Odpovědi třetiny respondentů, kteří by VHTO zvýšili, jsou možná motivovány osobním prospěchem. Pro snížení VHTO by bylo pouze 13,2 % respondentů. Motivace pro tuto úpravu VHTO může být různá, bohužel na základě dalších odpovědí v dotazníku nelze vysledovat u těchto respondentů žádný důvod, proč by tuto úpravu činili.

Otázka č. 18 Jaká věková hranice trestní odpovědnosti by byla lepší? (Napiš konkrétní věk, od kterého by měla být v ČR trestní odpovědnost)

odpověď	relativní četnost	absolutní četnost (%)
neměnil/a bych ji	32	16,8
nevyplněno	26	13,7
10 let	6	3,2
12 let	5	2,6
13 let	4	2,1
14 let	6	3,2
15 let	44	23,2
16 let	7	3,7
17 let	5	2,6
18 let	34	17,9
19 let	2	1,1
20 let	13	6,8
21 let	1	0,5
22 let	1	0,5
25 let	1	0,5
60 let	1	0,5
1-90 let	1	0,5
od narození	1	0,5
celkem	190	100,0

Otázka byla koncipována jako otevřená a přímo navazovala na předchozí. Zjišťovala konkrétní výši požadovanou respondenty. Z výsledků lze odvodit, že jinou (ze subjektivního pohledu respondentů lepší) než současnou VHTO uvedlo celkem 46,3 % respondentů. 13,7 % respondentů na tuto otázku neodpovědělo. Tito se většinou rekrutovali z řad respondentů, kteří přesnou výši VHTO neznali nebo na otázku č. 16 odpověděli chybně.

Otázky č. 17 a č. 18 se do jisté míry týkaly stejné věci - zjišťovaly názor respondentů na současnou VHTO a názor na to, jaká výše VHTO by byla lepší. V první otázce odpovědělo 53,7 % respondentů, že současná výše VHTO je dobrá, ale v druhé otázce uvedlo 40 %, že by současnou hranici zachovalo. Výsledky jsou sice odlišné, nicméně je třeba vzít v úvahu, že se liší. V prvním případě jde o otázku uzavřenou a v druhém o otevřenou.

Otázka č. 19 Z jakých důvodů bys věkovou hranici trestní odpovědnosti změnil? (Můžeš uvést i více důvodů)

důvod pro snížení VHTO	relativní četnost
dřívější rozumová vyspělost dětí	8
přílišná mírnost trestů/legislativy	7
snížení kvůli nepřizpůsobivé menšině	4
snížení kvůli vizi zvýšení kompetencí	2
snížení kvůli rostoucí agresivitě dětí	1

důvod pro zvýšení VHTO	relativní četnost
pozdější rozumová vyspělost dětí	9
přílišná přísnost trestů/legislativy	1

Otázka byla koncipována jako otevřená s možnostmi více odpovědí. Respondenti byli dotazováni na důvody, proč by VHTO měnili. Možnosti odpovědět a podpořit tak svůj názor na změnu VHTO využilo pouze 32 respondentů, což je 16,8 %. Častá byla odpověď: „nevím“ a to u 35 respondentů, tj. 18,4 %.

Mnohdy respondenti napsali odpovědi, které nebyly vzhledem k ustanovení příslušných zákonů relevantní. Např. „když je mladší než 18 let, tak ho nezavírají do kriminálu, je to nespravedlivé“.¹³¹ Nebo uváděli argumenty, které byly založeny na mylném přesvědčení, např. „přibývající kriminalita u dětí, které nedovršily patnáctý rok“.¹³²

Nejčastěji uváděný důvod ke snížení VHTO, kterým je dřívější rozumová vyspělost, je přesným opakem nejčastěji uváděného důvodu pro zvýšení – pozdější rozumová vyspělost. Nemusíme spekulovat o tom, který důvod je oprávněnější, protože rozumová a mravní vyspělost je značně individuální schopnost a pokud by se tedy měla nějakým způsobem VHTO měnit v závislosti na rozumové a mravní vyspělosti, mělo by být zkoumáno, zdali jsou děti skutečně dříve vyspělejší než např. před 62 roky, kdy byla naposledy taková změna Trestním zákonem č. 86/1950 provedena. Důležité je připomenout, že dle ZSM se k rozumové a mravní vyspělosti při posuzování odpovědnosti dítěte za provinění přihlíží.

¹³¹ Mladistvý může být dle zákona č. 218/2003 Sb., § 31 odst. 3. odsouzen až na 10 let nepodmíněně.

¹³² Ve skutečnosti kriminalita dětí a mládeže má klesající trend (MINISTERSTVO VNITRA, ref. 128).

Otázka č. 20 Jaký nejvyšší trest může mladistvý v ČR u soudu dostat? (Mladistvý = osoba mezi 15. a 18. rokem věku)

odpovědi respondentů mladších 15 let	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) obecně prospěšné práce	73	56,6
b) 5 let vězení	36	27,9
c) 10 let vězení	7	5,4
d) doživotí	11	8,5
neodpověděl/a	3	2,3
celkem	129	100,0

odpovědi respondentů starších 15 let	relativní četnost	absolutní četnost (%)
a) obecně prospěšné práce	35	57,4
b) 5 let vězení	17	27,9
c) 10 let vězení	7	11,5
d) doživotí	1	1,6
neodpověděl/a	1	1,6
celkem	61	100,0

Otázka zjišťovala orientaci respondentů v oblasti trestního práva. Je tristní, že více jak polovina respondentů žije v představě, že mladiství mohou být potrestáni nejvýše trestem obecně prospěšných prací. Navíc věk respondentů není pro znalost této otázky rozhodující. Považujeme za chybu, že zejména osoby, kterých se tato problematika týká, nemají tušení, jaké může mít jejich jednání následky. Nelze tvrdit, že dobrá znalost hrozících trestů by potencionální pachatele odradila od spáchání takového činu. Mohla by ale tvořit komplex právního povědomí, které by mělo být součástí preventivních opatření.

Závěrem dotazníku byla respondentům dána možnost se v případě potřeby vyjádřit na poslední volnou stranu. Této možnosti využilo devět respondentů. Čtyři respondenti se vrátili k problematice VHTO a vyjádřili se v tom smyslu, že by VHTO snížili a trestní sazby za trestné činy by zvýšili. Jeden respondent uvedl, že by povolil i trest smrti. Další respondent by byl pro častější kontroly dodržování zákonů, když uvedl, že by začal u dětí, které kouří už od 12 let věku. Jeden respondent se dotkl problematiky „přiměřené obrany“. Porovnával okolnost vylučující protiprávnost,¹³³ která je podle něj v USA řešena legislativně podstatně lépe než v ČR.

¹³³ § 29, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Dva respondenti se zmínili o problematice menšin a rasizmu. Jeden respondent vyjádřil svůj názor, že policisté nemají zájem o tuto problematiku, což způsobuje, že tito pachatelé unikají spravedlnosti. Druhý respondent se vyjádřil v podobném duchu, ale navíc přidal svůj poznatek, že pokud policisté pachatele nakonec dopadnou, tak ten stejně vyvázne s malým trestem. V prvním případě použil respondent přirovnání romské menšiny k živočichům: „prasata“, „krávy“.

Další respondent znovu vyjádřil svůj zájem o zpravodajství zaměřené na kriminalitu a vzpomenu na smutný případ ztracené Aničky Janatkové. Vyjádřil obavy, že takové případy se mohou znovu opakovat.

Respondent, který připojil i svůj podpis, vyjádřil lítost nad skutečností, že se problematice kriminality v ČR nevěnuje dostatečný prostor. Závěrem popřál autorovi hodně štěstí a úspěchu s diplomovou prací a mnoho úspěchů při dalších studiích na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

7.6 Diskuze a závěr empirické části

Empirická část diplomové práce vytváří určitou představu o názorech a znalostech dětí a mladistvých na trestní politiku a VHTO. Dotazníková metoda výzkumu bohužel neumožňuje dostatečnou bezprostřední reakci a zpětnou vazbu na otázky či odpovědi, které vznikají při analýze výsledků. Nejedna odpověď v dotazníku, kterou respondent učinil, při vyhodnocování zaujme a generuje další otázky, které by byly při použití jiné výzkumné metody, např. rozhovoru, položeny. Takový výzkum, kde by byla použita metoda rozhovoru u 190 respondentů, by však byl časově velmi náročný jak z pohledu osoby provádějící výzkum, tak z pohledu respondenta či organizace (školy), kde by takový výzkum probíhal.

Při provádění předvýzkumu byla ze strany autora vytvořena maximální snaha o zpětnou vazbu od respondentů. Těmi byli záměrně zvoleni žáci 9. ročníku ZŠ, u kterých byla vyšší pravděpodobnost, že budou snadněji komunikovat s jím dosud neznámou osobou. Zpětná vazba sice přišla, ale nebyla tak masivní, jak bylo očekáváno. Přesto však posloužila k vytvoření si základní představy o tom, které otázky mohou činit problémy. Po analýze výsledků lze konstatovat, že se v dotazníku neobjevila otázka, která by vyloženě činila respondentům problémy. Proto byl dotazník v nezměněné formě použit i pro samotný výzkum.

V něm se teprve projeví jeho silné a slabé stránky. Především ta skutečnost, že je dotazník dobrovolný a anonymní, umožňuje respondentům některé otázky přeskakovat, odpovědi vynechávat či celý dotazník bojkotovat. Např. z 50 dotazníků vydaných na střední škole se vrátilo zpět k vyhodnocení pouze 37. Z nich dva byly prázdné a další dva neobsahovaly odpověď na první otázku, proto byly z vyhodnocení vyloučeny. Do hodnocení byly započítány i dotazníky od studentů střední školy, kteří v nedávné době dovršili 18 let věku a tedy už patří do skupiny, která se z právního hlediska označuje jako blízký věku mladistvého. U těchto celkem 11 respondentů lze za určitých podmínek uplatnit zvláštní způsoby řízení proti mladistvému.

Výzkum, který zkoumal názory dětí a mladistvých na hranici trestní odpovědnosti si kladl za cíl zjistit, zda jsou děti informovány o kriminalitě a trestní odpovědnosti, zda jsou si vědomy svojí trestnosti a jaký mají názor na výši hranice trestní odpovědnosti. Lze konstatovat, že děti o kriminalitě a trestní odpovědnosti informovány jsou. Více jak polovina z nich správnou výši VHTO zná. Mezi respondenty, kteří již dovršili inkriminovaný věk, je více jak 80 % těch, kteří si své odpovědnosti jsou vědomi. Mnohdy však nemají dobrý přehled o trestech, které jim za případnou kriminalitu hrozí. Respondenti také vyjádřili svůj

názor na výši hranice trestní odpovědnosti. Jejich názory nebyly nikterak výstřední a mnohdy obsahovaly racionální zdůvodnění, proč by se VHTO měla měnit.

Část výsledků empirické části se dá porovnávat s výsledky výzkumu, který provedl IKSP v roce 2009. V jejich výzkumu však děti do 18 let věku ve výzkumu IKSP tvořili 4,3 % respondentů. V tomto výzkumu znalo správnou výši VHTO 60,9 % respondentů, což se dá srovnávat i s celkovým výsledkem empirické části diplomové práce, protože zde správnou výši VHTO znalo celkem 62,1 % respondentů.

Na základě získaných odpovědí respondentů a jejich vyhodnocení lze prohlásit, že výzkum splnil to, co bylo kladeno za cíl, protože informace mají svoji informační hodnotu a vytvářejí dostatečné podmínky pro vytvoření si představy, jakým způsobem respondenti, účastníci se výzkumu, uvažují a jaké znalosti mají.

Závěr

Názory a postoje lidí se neustále mění. U dětí a mladistvých se navíc teprve formují na základě toho, jak postupně získávají znalosti a větší přehled. Přesto lze z výsledků výzkumu vyvodit závěry, že děti problematiku trestní politiky vnímají a není jim zcela lhostejná. Skutečnost, že mají dobrý přehled o hranici trestní odpovědnosti, je ovlivněna několika faktory: jde o historickou, neměnnou a často diskutovanou normu, s dosažením inkriminovaného věku souvisí získání občanského průkazu, možnost získání prvního řidičského oprávnění, konec možnosti jezdit za poloviční jízdné v hromadných dopravních prostředcích, právo přivydělávat si na brigádách, možnost legálního pohlavního styku.

Nedá se říci, že člověk, který se o určitou problematiku zajímá, má dokonalý přehled. Stanovení hranice trestní odpovědnosti nelze vnímat jen na základě jednoho čísla, které označuje přelomový věk. Přestože je legislativa ČR moderní, a v nedávné době v ní došlo k poměrně zásadním změnám, je pro běžného občana stále poměrně hodně obsáhlá. Toho často využívají politici, když se snaží přitáhnout pozornost potencionálních voličů např. právě populárními návrhy na snížení hranice trestní odpovědnosti.

Na začátku byly stanoveny cíle diplomové práce: přinést základní přehled o faktorech, které ovlivňují kriminalitu dětí a mladistvých, o vzniku a vývoji názorů na VHTO a přehled o výši VHTO v ČR a ve vybraných státech světa. V empirické části pak zjistit, jaké znalosti mají děti a mladiství o výši VHTO a jaké mají na její výši názory. Domníváme se, že tyto cíle byly splněny. Během zpracování empirické části však vyvstaly další možné otázky, které by při použití jiné empirické metody byly položeny a mohly tak podat podstatně lepší celkový obraz o znalostech a názorech dětí a mládeže v této oblasti. Stručně lze konstatovat, že děti jsou informovány o kriminalitě a trestní odpovědnosti a své trestnosti si jsou vědomé, přestože nemají dokonalý přehled o trestech, které jim za provinění hrozí. Stálo by za hlubší analýzu prozkoumat, nakolik jsou jejich názory a postoje ovlivněny tím, že se právě v inkriminovaném věku nachází. To by však bylo již nad rámec této práce.

Je dobře, že ČR má momentálně takovou legislativu, která dokáže na problémy spjaté s juvenilní kriminalitou adekvátně reagovat. Dle předsedy trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR, Stanislava Rizmana, by však případné změny legislativy měli řešit psychologové, speciální pedagogové, kriminologové... a až když tyto profese dospějí k závěru, že je změna nutná, tak by se touto problematikou měli začít zabývat právníci.¹³⁴ U školských zařízení by tedy tento proces měl začínat a u školských zařízení i končit.

¹³⁴ SENÁT ČR, *Veřejné slyšení na téma: Chceme stejný metr - tresty a legislativa*. 2011.

Literatura

CIPRIANI, Don. *Children's rights and the minimum age of criminal responsibility: a global perspective*. Burlington, VT: Ashgate Pub., c2009, s. 101. ISBN 07-546-9447-X.

CRANO, William D a Radmila PRISLIN. *Attitudes and attitude change*. London: Psychology Press, c2008, 439 s. ISBN 18-416-9481-9.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 70. ISBN 978-807-3802-134.

DAMER, Edward. *Attacking faulty reasoning: a practical guide to fallacy-free arguments*. 6th ed. Belmont, CA: Wadsworth/Cengage Laerning, 2009, s. 14–15. ISBN 04-950-9506-0.

DUBSKÝ, Josef, Karol MURDZA a Lukáš URBAN. *Sociologie médií a veřejného mínění*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2006. ISBN 80-725-1234-X.

FARKOVÁ, Marie. *Dospělost a její variabilita*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, s. 43. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2480-5.

HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 5. Překlad Irena Štěpaníková. Praha: Portál, 2009, s. 97. ISBN 978-807-3676-391.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4., V Portálu 1. Ilustrace Karel Nepraš. Praha: Portál, 2010, s. 667. ISBN 978-807-3676-865.

HEALEY, Justin. *Juvenile crime*. Thirroul, N.S.W: Spinney Press, 2008. ISBN 978-192-0801-830.

HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2009, s. 65. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

JANDOUREK, Jan. *Průvodce sociologií*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, s. 121. ISBN 978-802-4723-976.

JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Vyd. 1. Praha: Themis, 2004, s. 81–86. ISBN 80-731-2038-0.

KLAPETEK, Milan. *Komunikace, argumentace, rétorika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, s. 59–60. ISBN 978-80-247-2652-6.

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 14. ISBN 978-807-4350-801.

KARABEC, Zdeněk. *Trestní politika a její realizace v oblasti trestní justice*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 320 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3380-717.

MAREŠOVÁ, Alena. Příčiny a podmínky kriminality mládeže. In: DVOŘÁČEK, Zdeněk. *Aktuální poznatky z činnosti služby kriminální policie a vyšetřování na úseku mládeže: sborník příspěvků z kurzu k problematice mládeže, který se konal dne 25. 1. 2007 v Policejní akademii ČR v Praze*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2007, s. 13–20. ISBN 978-80-7251-248-5.

MCKEE, J-Y. *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe: Francie*. Vyd. 1. Překlad Jan Žižka. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 52 s. Prameny (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8012-9.

MICHALÍK, Jan. Má škola začít plést bič? – k novému zákonu o trestání dětí a mladistvých. *Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy*. Praha: GNOSIS, 2003(24).

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, c2001, s. 12. ISBN 80-210-2511-5.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 130. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 112. ISBN 978-80-210-4550-7.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, s. 240. ISBN 978-802-0016-799.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, s. 263. ISBN 978-80-200-1679-9.

NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon psychologie*. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1995, s. 188–189. ISBN 80-852-5574-X.

NEČAS, Stanislav. Psychologické aspekty posuzování osobnosti mladistvých pachatelů trestné činnosti. In: DVOŘÁČEK, Zdeněk. *Aktuální poznatky z činnosti služby kriminální policie a vyšetřování na úseku mládeže: sborník příspěvků z kurzu k problematice mládeže, který se konal dne 25. 1. 2007 v Policejní akademii ČR v Praze*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2007, s. 45. ISBN 978-807-2512-485.

NELKIN, Dorothy a M LINDEE. *The DNA mystique: the gene as a cultural icon*. Vyd. 2. Ann Arbor: University of Michigan, c2004, s. 88. ISBN 04-720-3004-3.

NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004, s. 95. ISBN 80-735-7026-2.

PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychológia dietata*. 1. vydanie. Bratislava: SOFA, 1997. ISBN 80-857-5233-6.

PLŠKOVÁ, Alena. Kriminalita páchaná dětmi a na dětech. In: DVOŘÁČEK, Zdeněk. *Aktuální poznatky z činnosti služby kriminální policie a vyšetřování na úseku mládeže: sborník příspěvků z kurzu k problematice mládeže, který se konal dne 25. 1. 2007 v Policejní akademii ČR v Praze*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2007, s. 7–9. ISBN 978-80-7251-248-5.

RENDLOVÁ, Eliška a Tomáš LEBEDA. *Výzkumy veřejného mínění: teoretické souvislosti a praktická aplikace*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2002, s. 15. Sociological papers, 02:13. ISBN 80-733-0032-X.

REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace: a practical guide to fallacy-free arguments*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 327 s. ISBN 80-717-8926-7.

SCHEINOST, Miroslav. *Kriminalita očima kriminologů*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, s. 69. ISBN 978-807-3380-960.

SCHELLE, Karel a Ilona SCHELLEOVÁ. *Gerichtsbarkeit in der Tschechischen Republik: (Geschichte, Gegenwart und Perspektiven) = Judiciary in the Czech Republic: (history, present and perspectives)*. 1. Aufl. München: GRIN, 2009, s. 136. ISBN 978-364-0400-614.

ŠÁMAL, Pavel, et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 11. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 80-717-9829-0.

ŠÁMAL, Pavel, et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 12. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-1793-755.

ŠUGMAN, Katja. *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe*. Vyd. 1. Praha: KUFR, 2005, 90 s. Prameny (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8037-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, s. 237–435. ISBN 978-80-246-0956-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, 870 s. ISBN 978-807-3674-144.

WHITED, Lana. Násilí v zábavních médiích a jejich antisociální a prosociální vliv: Mediální teorie. In: JIRÁK, Jan. *Média a násilí: přednášky a diskuse ze semináře, který uspořádaly společnost Corona a Stálá komise pro sdělovací prostředky Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v rámci Mezinárodního festivalu animovaných filmů AniFest 2005 (Třeboň, 7. května 2005)*. Vyd. 1. Praha: Corona, 2005, s. 45. ISBN 80-903-3635-3.

ZBOŘIL, Zdeněk. O problémech záští a nenávistí, motivovaných národnostním, náboženským, politickým nebo jiným přesvědčováním, a jejich mediální prezentaci. In: JIRÁK, Jan. *Média a násilí: přednášky a diskuse ze semináře, který uspořádaly společnost Corona a Stálá komise pro sdělovací prostředky Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v rámci Mezinárodního festivalu animovaných filmů AniFest 2005 (Třeboň, 7. května 2005)*. Vyd. 1. Praha: Corona, 2005, s. 45. ISBN 80-903-3635-3.

ZEMAN, Petr. *Názory a postoje občanů v oblasti trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, 130 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3380-984. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/373.pdf>

ZEZULOVÁ, Jana a Miroslav RŮŽIČKA. Aktuální problémy zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. *Státní zastupitelství: profesní časopis státních zástupců a státního zastupitelství České republiky*. 2005(7–8), 6–15. ISSN 1214-3758.

Elektronické zdroje

BERKOWITZ, Leonard. Frustration-Aggression Hypothesis: Examination and Reformulation. *Psychological Bulletin* [online]. 1989, č. 106 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: http://www.radford.edu/~jaspelme/_private/gradsoc_articles/aggression/frustration%20aggression.pdf

BRITANNICA ADADEMIC EDITION. *Age* [online]. 21.3.2012 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/bps/dictionary?query=age>

BRITANNICA ADADEMIC EDITION. *Child* [online]. 21.3.2012 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/bps/dictionary?query=child>

BRITANNICA ADADEMIC EDITION. *Juvenile* [online]. 21.3.2012 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/bps/dictionary?query=juvenile>

BREWERS, Barbara. *Jeugdsanctierecht in Europa: is uithandengeving een evidentie?*. Belgie, 2008. Dostupné z: <http://www.law.kuleuven.be/jura/art/44n1/brouwers.html>. Seminární práce. Katholieke Universiteit.

Cabral defende redução da maioria penal para o Rio de Janeiro. *Folha Online* [online]. 2007[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www1.folha.uol.com.br/folha/cotidiano/ult95u131534.shtml>

Children under 12 'cannot be criminals. *BBC News* [online]. 2000[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/scotland/776897.stm

CHRISTIANSEN, Karl. *Mobility and crime among twins*. *International Journal Of Criminology & Penology* [serial on the Internet]. (1973, Feb), [cited March 21, 2012]; 1(1): 31–45. Available from: PsycINFO.

ČERVENKA, Jan. Postoj k trestu smrti a názory na snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. *Tisková zpráva* [online]. 2005[cit. 2012-03-12]. Dostupné z: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100478s_ob50502.pdf

DEATH PENALTY INFORMATION CENTER. *Execution of Juveniles in the U.S. and other Countries* [online]. 23.2.2011 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.deathpenaltyinfo.org/execution-juveniles-us-and-other-countries>

Delinquência juvenil aumentou 11,5 % em 2010, criminalidade grupal caiu 10,6 %. *DN Portugal* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://www.dn.pt/inicio/portugal/interior.aspx?content_id=1819988

DURKHEIM, Emile. Anti-Semitism And Social Crisis. *Sociological Theory* [online]. 1899, roč. 4, č. 26 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://content.ebscohost.com/pdf9/pdf/2008/86G/01Dec08/34975972.pdf?T=P&P=AN&K=34975972&S=R&D=sih&EbscoContent=dGJyMNxb4kSeqK84y9fwOLCmr0qep7RSsKq4TLKWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGtr0i2q7dLudnzhLnb5ofx6gAA>

Elektronisk overvågning af unge (fodlænker). *Social - og Integrationsministeriet* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.sm.dk/Temaer/sociale-omraader/Boern-unge-og-familie/udsatte-boern-og-unge/Saerlig-stoette/overvaagning/Sider/default.aspx>

ELLIOTT, April a Debra KATZMAN. Youth Justice and Health: An argument against proposed changes to the Youth Criminal Justice Act. *Canadian Paediatric Society* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.cps.ca/english/statements/AM/AH11-02.htm>

GLAZE, Lauren. Correctional Populations in the United States, 2009. *Lauren E. Glaze* [online]. 2010[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/cpus09.pdf>

HASSE, Edgar. Was bringt der Warnschussarrest für Jugendliche? *Welt online* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article13435842/Was-bringt-der-Warnschussarrest-fuer-Jugendliche.html>

ISHERWOOD, Julian. U.N. unhappy at crime age proposal. *Politiken.dk* [online]. 2009[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://politiken.dk/newsinenglish/article808662.ece>

JUNGOVÁ, Eliška. Psychologické vlivy a utváření veřejného mínění. [online prezentace]. 2008, 29 [cit. 2011-12-28]. Dostupné z: www.richardjung.cz/5._Psychologické_vlivy_a_mineni.ppt

Justice for children. *UNICEF Turkey Country Office* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.unicef.org.tr/en/content/detail/71/justice-for-children.html>

Juvenile Justice Reforms in China's Amended Criminal Procedure Law. *Dui Hua Hails* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.duihuanews.org/2011/09/dui-hua-hails-juvenile-justice-reforms.html>

KARSAY, Kristina. Hungary / Criminal responsibility of minors in national and international legal order. *Revue internationale de droit pénal* [online]. 2004, roč. 75, č. 1, s. 379 [cit. 2012-03-11]. ISSN 0223-5404. DOI: 10.3917/ridp.751.0379. Dostupné z: <http://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2004-1-page-379.htm>

KOHOUTEK, Rudolf. *Postoje a vztahy, sociální motivovanost* [online]. 2008[cit. 2012-01-25]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0811/postoje-a-vztahy>

KOPEČNÁ, Bohumíra. O trestné činnosti páchané mladistvými a nedospělci. *Policista* [online]. 1998(6) [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/prilohy/pril11.html>

KRANZ, Marcel. Was Liebe, Freude und Angst wirklich bewirken. *Absatzwirtschaft: Zeitschrift für Marketing* [online]. 2005(6) [cit. 2012-01-25]. Dostupné z: http://www.absatzwirtschaft.de/content/_p=1004040,an=060501020

LEITE, Francisco Almeida. Redução da idade penal deixa PP sozinho. *Diário de Notícias* [online]. 2006[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://www.dn.pt/inicio/interior.aspx?content_id=641790

LOMBROSO, Cesare, Guglielmo FERRERO, Nicole Hahn RAFTER a Mary GIBSON. *Criminal woman, the prostitute, and the normal woman*. Durham: Duke University Press, 2004, 304 s. ISBN 08-223-3246-9.

MINISTERSTVO VNITRA. *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2010* [online]. 2011[cit. 12.3.2012]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/iii-zprava2010-pdf.aspx

Minor Crime Is a Major Ordeal. *Findlaw* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://criminal.findlaw.com/crimes/juvenile-justice/when-minor-commits-crime.html>

NYSZTAL, Łukasz. Wiek sprawcy a zasady odpowiedzialności karnej. *Prawnikow.pl* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://prawnikow.pl/porady-prawne/prawo-karne-i-wykroczenia/270383,Wiek-sprawcy-a-zasady-odpowiedzialnosci-karnej.html>

Parquet procureur des konings te leuven: Vordering jeugdrechter [online]. [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://www.cass.be/parquet/leuven/jeugd_vordering_jeugdrechter.html

PERGL, Václav. Sexuologové jsou pro snížení věkové hranice sexu. *Novinky.cz* [online]. 15. 9. 2004[cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/40019-sexuologove-jsou-pro-snizeni-vekove-hranice-sexu.html>

Poslanci snížili hranici trestní odpovědnosti na 14 let. *Novinky.cz* [online]. 30. 11. 2005 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/70974-poslanci-snizili-hranici-trestni-odpovednosti-na-14-let.html>

Online etymology dictionary. DOUGLAS HARPER. [online]. [cit. 2011-12-28]. Dostupné z: <http://www.etymonline.com/index.php?term=attitude>

PETERKIN, Tom. *Age of criminal responsibility will rise to 12* [online]. 2009[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.scotsman.com/news/age-of-criminal-responsibility-will-rise-to-12-1-1304499>

Reforma da idade penal (Brasil). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: [http://pt.wikipedia.org/wiki/Reforma_da_idade_penal_\(Brasil\)](http://pt.wikipedia.org/wiki/Reforma_da_idade_penal_(Brasil))

SEBBA, Leslie, Menachem HOROVITZ a Ruth GEVA. *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, 108 s. Prameny (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8036-6.

SHECAIRA, Sergio. Brazil / criminal responsibility of minors in national and international legal orders. *Revue internationale de droit pénal / dirigée par J.A. Roux, L. Hugueney, H. Donnedieu de Vabres* [online]. 2004, č. 75 [cit. 2012-03-11]. ISSN 0223-5404. DOI: 0223-5404. Dostupné z: http://www.cairn.info/load_pdf.php?ID_ARTICLE=RIDP_751_0201

SHERIF, Muzafer a Hadley CANTRIL. *The Psychology of Ego-Involvements: Social Attitudes & Identifications*. New York, 1947. Dostupné z: <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=6638500>

SENÁT ČR. *Veřejné slyšení na téma: Chceme stejný metr - tresty a legislativa* [online]. 12.7. 2011 [cit. 2012-03-10]. Dostupné z: http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/webNahled?id_doc=61104&id_var=51734

SNYDER, Howard. Arrest in the United States, 1980-2009. *Bureau of Justice Statistics* [online]. 2011[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/aus8009.pdf>

Tameside Youth Offending Team. *Tameside* [online]. 07.04.2011 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.tameside.gov.uk/yot>

The age of criminal responsibility. *Crime facts info: from the Australian Institute of Criminology* [online]. 2005[cit. 2012-03-11]. ISSN 1445-7288. Dostupné z: <http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/cfi/101-120/cfi106.aspx>

TEHRANI, Jasmine a Sarnoff MEDNICK. *Genetic Factors And Criminal Behavior*. In: [online]. [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=10&hid=106&sid=2d2dcccdf-cfd5-488c-8620-6661796e262b%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=4115081>

Tresty podle práva šaría - ukamenování, bičování nebo useknutí ruky. *ČT24* [online]. 2009[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/52457-tresty-podle-prava-saria-ukamenovani-bicovani-nebo-useknuti-ruky/>

Turkey must stop unfair prosecutions of children under anti-terrorism laws. *Amnesty international* [online]. 2010[cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/report/turkey-must-stop-unfair-prosecutions-children-under-anti-terrorism-laws-2010>

UKAWA, Haruhiko. Criminal justice in Japan. *Criminal justice in Japan* [online]. Tokyo: UNAFEI, 2011[cit. 2012-03-11]. IBSN 978-4-87033-292-8. Dostupné z: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/CJSJ_2011/00CJSJ_2011.pdf

ZELENÝ, Petr. Starosta Kmetiněvsi chce být prezident, sbírání podpisů se nebojí. *Idnes.cz* [online]. 2012[cit. 2012-03-10]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/starosta-kmetineves-ludek-kvapil-oznamil-kandidatura-na-prezidenta-1gn-/domaci.aspx?c=A120224_141542_domaci_zep

ZEMANOVÁ, Jana. Vrah z Kmetiněvsi je na svobodě. *Český rozhlas* [online]. 2010[cit. 2012-03-10]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/spolecnost/_zprava/685761

Zákony

Kanada. *Youth Criminal Justice Act*. In: S.C. 2002, c. 1. 2002. Dostupné z: <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/Y-1.5.pdf>

Brazílie. *CONSTITUIÇÃO DA REPÚBLICA FEDERATIVA DO BRASIL DE 1988*. In: 1988. Dostupné z: http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/constituicao/ConstituicaoCompilado.htm

ČR. Zákon č. 301 ze dne 6. září 2011, kterým se mění zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

ČR. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

ČR. Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

ČSR. *Trestní zákon* č. 86/1950. In: 1950, 39. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1950/sb39-50.pdf>

Irsko. *Criminal justice act 2006 number 26*, Dostupné z: <http://www.irishstatutebook.ie/pdf/2006/en.act.2006.0026.pdf>

Nizozemský *trestní zákon a předpisy související*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006, 199 s. Prameny (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8054-4.

Polsko. *Kodeks karny*. Dostupný z: <http://kodeks-karny.org/>

Rakousko. *Bundesgesetz vom 20. Oktober 1988 über die Rechtspflege bei Jugendstraftaten (Jugendgerichtsgesetz 1988 - JGG) StF: BGBl. Nr. 599/1988*, dostupný z: <http://www.exundhopp.at/www1/Jugendgerichtsgesetz.pdf>

Skotsko. *Criminal Justice and Licensing (Scotland) Act 2010*, Dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2010/13/section/52>

Slovenský *trestní zákon*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006, 201 s. Prameny (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8055-2.

Španělsko. *Reguladora de la responsabilidad penal de los menores*. Ley orgánica 5/2000. Dostupné z: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo5-2000.html

Turecko. *Çocuk Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 5395*, Dostupné z: <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1527.html>

Seznam zkratek

č. – číslo

ČR – Česká republika

IKSP – Institut pro kriminologii a sociální prevenci

např. – například

tj. – tj.

TV – televize

tzn. – to znamená

tzv. – takzvaný

VHTO – věková hranice trestní kriminality

v. – versus

ZSM – zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

ZŠ – základní škola

Seznam příloh

Dotazník používaný ve výzkumu.

Dobrý den,

jmenuji se Jan Přecechtěl, jsem studentem Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a v rámci mé diplomové práce provádím výzkum, který je zaměřený na názory v oblasti trestní politiky a kriminality. U otázek, kde je nabídka odpovědí, zakroužkuj jednu odpověď, o které si myslíš, že je správná. U ostatních otázek se snaž odpovědět dle svého nejlepšího přesvědčení. Dotazník je dobrovolný a anonymní.

1. Kolik máš let?

2. Jsi?

- a) chlapec
- b) dívka

3. Zajímáš se o problematiku kriminality a boje proti ní v České republice (ČR)?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne

4. Máš dostatek informací o kriminalitě v ČR?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne
- e) nevím

5. Uveď, odkud čerpáš informace o kriminalitě v ČR? (Můžeš uvést i více možností).

- a) televize
- b) rozhlas
- c) internet
- d) denní tisk
- e) odjinud
- f) nesleduji (nečerpám)

6. Jakou konkrétní stanici TV, rozhlasu, web, denní tisk či jiný zdroj sleduješ? Uveď název.

- a) TV.....
- b) rozhlas.....
- c) webu.....
- d) denní tisk.....
- e) preferuji jiný zdroj.....

7. Jak často sleduješ černou kroniku ve zpravodajství (informace o kriminalitě)?

- a) několikrát denně
- b) jednou denně
- c) jednou týdně
- d) občas
- e) nesleduji

8. Učili jste se někdy ve škole o kriminalitě a boji proti ní?

- a) ano
- b) ano, ale už je to dlouho
- c) ne
- d) nevím

9. Jaké jsou podle tebe nejčastější příčiny kriminality?

10. Kriminalita v ČR od roku 2002:

- a) výrazně vzrostla
- b) mírně vzrostla
- c) zůstala na stejné úrovni
- d) mírně klesla
- e) výrazně klesla
- f) nedokážu odhadnout

11. Kdo v ČR rozhoduje o vině a trestu za trestné činy?

- a) policista
- b) státní zástupce
- c) soudce
- d) starosta obce
- e) prezident ČR
- f) Evropská Unie

12. V řadě zemí platí zákon řešící kriminalitu dětí a mladistvých. Je takový zákon i v ČR?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

13. Kdo všechno je „orgán činný v trestním řízení“? (V této otázce je více správných odpovědí).

- a) policejní orgán
- b) soudy
- c) státní zastupitelství
- d) prezident ČR
- e) vládní zmocněnec
- f) ministr spravedlnosti

14. Setkal/a jsi se někdy s vyšetřováním trestného činu?

- a) ano
- b) ne
- c) nevzpomínám si

15. Jaká je v ČR hranice zletilosti? (Zletilost = plná způsobilost k vlastním právním úkonům).

- a) 14 let
- b) 15 let
- c) 16 let
- d) 17 let
- e) 18 let
- f) 19 let
- g) 20 let
- h) 21 let

16. Jaká je v ČR v současnosti věková hranice trestní odpovědnosti? Od kolika let?

17. Je hranice trestní odpovědnosti v ČR dobrá (přiměřená)?

- a) ano, je dobrá, neměnil bych ji
- b) ne, je špatná, měla by se snížit
- c) ne, je špatná, měla by se zvýšit

18. Jaká věková hranice trestní odpovědnosti by byla lepší? (Napiš konkrétní věk, od kterého by měla být v ČR trestní odpovědnost).

19. Z jakých důvodů bys věkovou hranici trestní odpovědnosti změnil? (Můžeš uvést i více důvodů).

20. Jaký nejvyšší trest může mladistvý v ČR u soudu dostat? (Mladistvý = osoba mezi 15. a 18. rokem věku).

- a) obecně prospěšné práce
- b) 5 let vězení
- c) 10 let vězení
- d) doživotí

Pokud jsi došel/a až sem, tak jsi došel/a až na konec dotazníku. Pokud bys chtěl/a něco dopsat či vyjádřit svůj názor na věkovou hranici trestní odpovědnosti, kriminalitu v ČR, boji proti kriminalitě v ČR, můžeš tak učinit na poslední volnou stranu.

Děkuji ti za tvůj čas a zájem.

Jan Přecechtěl